

VILNIAUS UNIVERSITETAS
FILOSOFIJOS FAKULTETAS
PSICHOLOGIJOS INSTITUTAS

KLINIKINĖS PSICHOLOGIJOS STUDIJŲ PROGRAMA

Karolina Meier

Nepalankių vaikystės patirčių, disociacijos ir tėvystės streso sąsajos

Magistro darbas

Darbo vadovė: doc. dr. Asta Adler

Vilnius

2026

TURINYS

SANTRAUKA	3
SUMMARY	4
SVARBIAUSIOS SĄVOKOS	5
PRATARMĖ.....	6
1. ĮVADAS	7
1.1. Tėvystės streso samprata.....	7
1.1.1. Tėvystės streso veiksniai	9
1.2. Nepalankių vaikystės patirčių paplitimas ir samprata	10
1.2.1. Nepalankių vaikystės patirčių rūšys	12
1.2.2. Nepalankių vaikystės patirčių pasekmės	13
1.3. Disociacijos samprata.....	14
1.3.1. Disociacinių simptomų rūšys	16
1.4. Nepalankių vaikystės patirčių, disociacijos, tėvystės streso sąsajos	18
1.5. Tyrimo problema, tikslas ir uždaviniai	20
2. TYRIMO METODIKA.....	21
2.1. Tyrimo dalyviai	21
2.2. Įvertinimo būdai	22
2.3. Tyrimo eiga	24
2.4. Duomenų analizės metodai	25
3. REZULTATAI	26
3.1. Nepalankių vaikystės patirčių, disociacijos, tėvystės streso aprašomosios charakteristikos	26
3.2. Tėvystės streso palyginimas pagal sociodemografinius rodiklius.....	27
3.3. Nepalankių vaikystės patirčių, disociacijos, tėvystės streso sąsajos	30
3.4. Mediaciniai ryšiai tarp nepalankių vaikystės patirčių, disociacijos, tėvystės streso	33
4. REZULTATŲ APTARIMAS.....	36
4.1. Nepalankių vaikystės patirčių, disociacijos, tėvystės streso rodiklių analizė tyrimo imtyje.....	36
4.2. Tėvystės streso analizė pagal sociodemografinius rodiklius.....	37
4.3. Nepalankių vaikystės patirčių, disociacijos, tėvystės streso sąsajos	39
4.4. Disociacija kaip medijuojantis veiksnys tarp nepalankių vaikystės patirčių ir tėvystės streso	42
4.5. Tyrimo ribotumai ir privalumai bei ateities tyrimų gairės.....	43
4.6. Praktinės rekomendacijos.....	43
IŠVADOS	45
LITERATŪRA	46
PRIEDAI	55

SANTRAUKA

Meier, K. (2026). *Nepalankių vaikystės patirčių, disociacijos ir tėvystės streso sąsajos*. Vilnius: Vilniaus universitetas, 60 psl.

Pastaraisiais dešimtmečiais mokslinėje literatūroje yra skiriamas vis didesnis dėmesys tėvystės streso tyrinėjimams, nes jis yra susijęs ne tik su prastesne tėvų psichologine bei fizine sveikata, bet ir vaikų raida, tėvų-vaikų tarpusavio santykiais ir pan. Todėl siekiama geriau suprasti šį reiškinį ir išsiaiškinti kokie veiksniai gali padidinti tėvystės stresą (Fang et al., 2024). Ankstesnių tyrimų rezultatai rodo, kad tėvystės stresas gali būti susijęs su nepalankiomis vaikystės patirtimis ir disociacija. Tačiau tėvystės streso ir nepalankių vaikystės patirčių tyrimuose dažnai nėra atsižvelgiama į galimus disociacinius simptomus ir vaiko amžių, o tai yra itin svarbu, nes pirmieji trys metai po vaiko gimimo tėvams yra itin sudėtingas laikotarpis. Todėl šio tyrimo tikslas yra išanalizuoti nepalankių vaikystės patirčių, disociacijos ir tėvystės streso sąsajas tarp tėvų, auginančių vaikus iki 3 m. Tyrimo dalyvavo 254 tėvai (218 moterų ir 36 vyrai). Tyrimo dalyvių amžius svyravo nuo 20 iki 49 m. Tyrimo buvo naudoti šie instrumentai: „Disociacinių simptomų skalė“ („DSS“) (Carlson et al., 2018); „Vaikystės patirčių“ klausimynas (suaugusių versija liet. „VPK-S“) (Gerviskaitė-Paulaitienė ir Barkauskienė, 2018); „Tėvystės streso skalė“ (angl. „The Parental Stress Scale“) (Berry ir Jones, 1995). Tyrimo dalyviai daugiausiai nurodė, kad vaikystėje patyrė emocinį smurtą, emocinį apleistumą, o mažiausiai fizinį apleistumą ir seksualinį smurtą. Taip pat nurodė, kad jiems labiausiai pasireiškia sąmonės ir atminties spragų disociacijos simptomai, o mažiausiai – klaidingi sensoriniai suvokimai. Be to, tiriamieji nurodė, kad patiria didesnę tėvystės stresą, susijusį su tėvystės stresoriais, o mažesnę – tėvystės pasiekimais. Taip pat tyrimo rezultatai atskleidė, kad bendras tėvystės streso lygis nesiskiria pagal lytį, šeiminę padėtį, šeimoje augančių vaikų skaičių. Vis tik didesnis tėvystės streso lygis yra susijęs su didesniu tėvų amžiumi. Didesnis nepalankių vaikystės patirčių patyrimas (išskyrus seksualinį smurtą) yra susijęs su labiau išreikšta disociacija. Taip pat didesnis vaikystėje patirto emocinio apleistumo, emocinio smurto patyrimas ir labiau išreikšta disociacija yra susiję su didesniu tėvystės stresu. Be to, buvo nustatyta, kad disociacija pilnai medijuoja ryšį tarp nepalankių vaikystės patirčių ir tėvystės streso.

Šio tyrimo rezultatai yra svarbūs praktiniu požiūriu, nes padeda geriau suprasti, kaip nepalankios vaikystės patirtys yra susijusios su disociacija ir tėvystės stresu. Taip pat leidžia suprasti, kokie pagalbos būdai reikalingi tėvams ir į ką svarbu atkreipti dėmesį konsultuojant šeimas, auginančias vaikus iki 3 m.

Raktiniai žodžiai: nepalankios vaikystės patirtys, disociacija, tėvystės stresas.

SUMMARY

Meier, K. (2026). *Associations between adverse childhood experiences, dissociation and parental stress*. Vilnius: Vilnius University, 60 p.

In recent decades, scientific literature has paid increasing attention to the study of parental stress, as it is associated not only with poorer psychological and physical health of parents, but also with child development, parent-child relationships, etc. Therefore, the aim is to better understand this phenomenon and find out what factors can increase parental stress (Fang et al., 2024). The results of previous studies show that parental stress may be associated with adverse childhood experiences and dissociation. However, studies of parental stress and adverse childhood experiences often do not take into account possible dissociative symptoms and the age of the child, which is very important, because the first three years after the birth of a child are particularly challenging for parents. Therefore, the aim of this study is to analyse the links between adverse childhood experiences, dissociation and parental stress among parents raising children under 3 years of age. The study involved 254 parents (218 women and 36 men). The age of the study participants ranged from 20 to 49 years. The following instruments were used in the study: „Dissociative Symptoms Scale” („DSS“) (Carlson et al., 2018); „Childhood Experiences“ Questionnaire („VPK-S“) (Gerviskaitė-Paulaitienė and Barkauskienė, 2018); „The Parental Stress Scale“ (Berry and Jones, 1995). The study participants mostly indicated that they had experienced emotional abuse, emotional neglect, and the least physical neglect and sexual abuse in childhood. They also indicated that they had the most symptoms of dissociation of consciousness and memory gaps, and the least were false sensory perceptions. In addition, the subjects indicated that they experienced greater parental stress related to parental stressors, and lesser to parental achievements. The results of the study also revealed that the overall level of parental stress did not differ by gender, marital status, or the number of children growing up in the family. However, a higher level of parental stress is associated with older parents. A higher experience of adverse childhood experiences (except sexual abuse) is associated with more pronounced dissociation. Also, a higher experience of emotional neglect, emotional abuse, and a more pronounced dissociation are associated with greater parental stress. In addition, furthermore, dissociation was found to fully mediate the relationship between adverse childhood experiences and parental stress. The results of this study are important from a practical point of view, as they help to better understand how adverse childhood experiences are related to dissociation and parental stress. They also provide insight into what types of support parents need and what is important to pay attention to when consulting families raising children under 3 years old.

Keywords: adverse childhood experiences, dissociation, parental stress.

SVARBIAUSIOS SĄVOKOS

Tėvystės stresas – sudėtingų procesų rinkinys, kuris tėvams sukelia nemalonias psichologines ir fiziologines reakcijas, kylančias dėl bandymų prisitaikyti prie tėvystės reikalavimų (Deater-Deckard, 2014). Svarbiausias tėvystės streso aspektas yra tas, kaip tėvai suvokia ir vertina savo turimus išteklius, reikalingus tėvystės reikalavimams patenkinti (Deater-Deckard, 1998).

Nepalankios vaikystės patirtys – potencialiai traumuojantys įvykiai vaikystėje (iki 18 m.), galintys turėti neigiamą ilgalaikį poveikį vaiko sveikatai ir funkcionavimui (Hirano ir Ishii, 2024). Nepalankios vaikystės patirtys yra viena iš traumos sampratų, kuri apima šias sritis: emocinį smurtą, fizinį smurtą, seksualinį smurtą, emocinį apleistumą, fizinį apleistumą ir kt. (Collingwood et al., 2018; Fung, Ross, Yu ir Lau, 2019).

Disociacija – sąmonės, atminties, tapatybės, emocijų, suvokimo, kūno reprezentacijos, motorinės kontrolės ir elgesio funkcijų integracijos sutrikimas arba nutrūkimas (Amerikos psichiatrų asociacija, 2013).

PRATARMĖ

Tapimas tėvais yra labai svarbus ir reikšmingas įvykis kiekvieno individo gyvenime. Vaiko gimimas gali į šeimą atnešti ne tik daug džiaugsmo kupinų akimirkų, bet ir gali tėvams sukelti daug iššūkių bei streso. Ypač tada, kai šeimoje gimsta pirmasis vaikas, nes tėvams tenka prisitaikyti prie naujų vaidmenų, pareigų bei pokyčių tarpusavio santykiuose (Bakhos et al., 2024; Javadifar, Majlesi, Nikbakht, Nedjat ir Montazeri, 2016; Schuetz-Haemmerli, Lemola, Holditch-Davis ir Cignacco, 2020). Pastaraisiais dešimtmečiais mokslinėje literatūroje skiriamas vis didesnis dėmesys tėvystės streso tyrinėjimams, nes jis yra susijęs ne tik su prastesne tėvų psichologine bei fizine sveikata, bet ir vaikų raida, tėvų-vaikų tarpusavio santykiais ir pan. Todėl siekiama geriau suprasti šį reiškinių ir išsiaiškinti kas gali prisidėti prie didesnio tėvystės streso (Fang et al., 2024). Svarbu akcentuoti, kad tėvystės stresas gali būti siejamas ne tik su pokyčiais ir iššūkiais šeimoje, susijusiais su vaiku, bet ir su ankstyvąja tėvų patirtimi, pavyzdžiui, nepalankiomis vaikystės patirtimis (fiziniu, emociniu, seksualiniu smurtu, taip pat fiziniu, emociniu apleistumu ir kt.). Šių patirčių poveikis gali būti itin ryškus, kai šeimoje gimsta vaikas. Taip yra todėl, nes tėvams gali atsigaminti ankstyvosios prieraišumo trauminės patirtys, kurios gali apsunkinti tėvų adaptaciją (Bakhos et al., 2024). Ši tema yra ypač aktuali, nes įvairūs mokslinių tyrimų rezultatai atskleidė, jog kiekvienais metais daugiau nei pusė vaikų visame pasaulyje susiduria su įvairiomis smurto formomis, kurios gali turėti daug įvairių neigiamų pasekmių suaugus (Hillis, Mercy, Amobi ir Kress, 2016). Taip pat įvairūs tyrimų rezultatai rodo, jog tėvai, kurie turėjo nepalankių vaikystės patirčių, patyrė didesnę stresą tėvystėje (Bakhos et al., 2024; Herbell ir Bloom, 2020; Lange, Callinan ir Smith, 2018; Moe, von Soest, Fredriksen, Olafsen ir Smith, 2018). Be to, būtina atkreipti dėmesį į tai, kad neigiamos vaikystės patirtys yra glaudžiai susijusios su disociacijos simptomais (laikinais tapatumo, aplinkos suvokimo praradimais ir pan.), kurie gali turėti neigiamų pasekmių tėvystei. Pavyzdžiui, atsiribojanti motina gali parodyti mažesnę emocinę prieinamumą ir jautrumą savo vaikui, kuris yra labai svarbus vaiko vystymuisi (Fung et al., 2019; Grajewski ir Dragan, 2020; Rafiq, Compodonico ir Varese, 2018; Vonderlin et al., 2018; Williams, Moehler, Kaess, Resch ir Fuchs, 2021).

1. ĮVADAS

1.1. Tėvystės streso samprata

Tėvystė yra labai svarbi ir reikšminga patirtis, kuri gali suteikti ne tik laimės, džiaugsmo, pasitenkinimo ir asmeninio augimo, bet ir daug iššūkių, atsakomybės, reikalavimų, įtampos, streso (Rusu et al., 2025).

Perėjimas į tėvystę, pirmo vaiko gimimas ir ankstyvieji tėvystės metai, kai vaikui yra iki 3 m., yra ypač sudėtingas laikotarpis atnešantis didelius pokyčius į šeimą. Tėvai gali tapti itin pažeidžiami stresui, nes jiems reikia prisitaikyti prie labai didelių kasdienybės pokyčių, naujos rutinos, tėvų vaidmens, santykių pokyčių su partneriu. Tėvai turi mokytis įgyti naujų įgūdžių, kurti ryšį su vaiku ir pan. Neretai motinos po gimdymo patiria intensyvius emocinius svyravimus. Todėl yra labai svarbi socialinė parama iš partnerio ir kitų artimųjų (Grande et al., 2021; Wang et al., 2023). Kai kurie ankstesni tyrimai rodo, kad motinos patiria didesnę tėvystės stresą nei tėvai, nes jos prisiima pagrindinę atsakomybę už vaiko priežiūrą ir įvairius namų ruošos darbus (Oyarzún-Farias, Cova ir Bustos Navarrete, 2021; Rusu et al., 2025; Zych, Błaż, Kanadys, Dmoch-Gajzlerska, ir Nagórska, 2025).

Tėvystės stresą galima apibrėžti kaip sudėtingų procesų rinkinį, kuris tėvams sukelia nemalonias psichologines ir fiziologines reakcijas, kylančias dėl bandymų prisitaikyti prie tėvystės reikalavimų. Tėvai, susidūrę su tėvystės stresu, dažnai patiria neigiamus jausmus ir įsitikinimus apie save ir savo vaiką. Pagal apibrėžimą, neigiami jausmai yra tiesiogiai susiję su tėvystės vaidmeniu ir jam keliamiems reikalavimams (Deater-Deckard, 2014). Svarbiausias tėvystės streso aspektas yra tas, kaip tėvai suvokia ir vertina savo turimus išteklius, reikalingus tėvystės reikalavimams patenkinti. Taip pat svarbų vaidmenį atlieka tėvų turimos žinios ir gebėjimas pasirūpinti savo vaiku bei gaunama emocinė, socialinė parama (Deater-Deckard, 1998). Tėvystės reikalavimai gali būti labai įvairūs, apimantys tiek tėvų gebėjimą prisitaikyti prie unikalių vaiko savybių, tiek prie tėvystės vaidmens visuomenėje. Tėvai turi atliepti ne tik fizinius (pvz., pasirūpinti vaiko mityba, saugumu ir pan.), bet ir psichologinius vaiko poreikius (pvz., skirti dėmesio, meilės, padėti reguliuoti emocijas ir pan.) (Deater-Deckard, 2014).

Svarbu akcentuoti, kad tėvystės streso samprata turėtų būti suprantama platesniame kontekste, ne tik kaip atskiras reiškiny. Taip yra todėl, nes tėvystės stresas apima įvairius, tarpusavyje susijusius ir nuolat kintančius veiksnius, pavyzdžiui, vaiko elgesį, tėvų suvokiamus turimus išteklius, fiziologines reakcijas į patiriamą stresą, santykius su vaiku ir kitais šeimos nariais bei santykius su socialine aplinka (Deater-Deckard, 2014).

Amerikiečių mokslininkas Richard Lazarus apibrėždamas streso sąvoką įžvelgė būtinumą atskirti fiziologinį ir psichologinį stresą. Jo nuomone, fiziologines streso reakcijas sukelia automatiniai organizmo homeostatiniai mechanizmai, o psichologines streso reakcijas nulemia psichologiniai individo numatomos gynybos ir grėsmės kognityviniai įvertinimo mechanizmai (Pajarskienė, 1995, cit. iš Pacevičius ir Vitkovski, 2007). R. Lazarus kognityvinius įvertinimo mechanizmus skirsto į pirminius ir antrinius. *Pirminiai* – žmogus įvertina ar susidariusi situacija nekelia grėsmės jo gerovei. *Antriniai* – žmogus įvertina savo įvairias turimas asmenines įveikos galimybes ir išteklius, kuriuos galėtų sutelkti, kad įveiktų stresorių. Jei žmogus tam tikrą situaciją vertina kaip grėsmingą ir nėra įsitikinęs, kad gali efektyviai su ja susidoroti, jis patiria stresą (Lazarus ir Folkman, 1984, cit. iš Chang ir Baard, 2013). Taigi, tėvystės stresą sukelia tik tie dirgikliai, kuriuos tėvai įvertina kaip grėsmingus. Todėl tas pats dirgiklis vieniems tėvams gali sukelti stresines reakcijas, o kitiems ne (Pacevičius ir Vitkovski, 2007).

Literatūroje išskiriamos dvi tėvų streso teorijos, kurios paaiškina tėvų streso prigimtį, jo priežastis ir pasekmes. Šios teorijos nėra priešingos viena kitai ar tarpusavyje konkuruojančios, o papildančios viena kitą (Deater-Deckard, 2014).

Tėvų ir vaikų santykių streso teorija. Šioje teorijoje yra išskiriami trys tėvystės streso komponentai: „tėvų“ sritis (tėvystės streso aspektai kylantys iš tėvų vidaus, pavyzdžiui, depresija, nerimas), „vaiko“ sritis (tėvystės streso aspektai kylantys iš vaiko vidaus, pavyzdžiui, vaiko elgesio problemos), „tėvų ir vaiko santykių“ sritis (tėvystės streso aspektai, kurie kyla tėvų ir vaikų santykiuose, pavyzdžiui, įvairūs nesutarimai ir konfliktai). Šie tėvystės streso komponentai gali sumažinti arba padidinti tėvystės stresą (Abidin, 1990; 1992; 1995, cit. iš Deater-Deckard, 2014). Ši teorija akcentuoja dvikryptį tėvų poveikį vaikui ir vaiko poveikį tėvams. Pavyzdžiui, jei laikui bėgant vaiko emociniai ir elgesio sunkumai didėja, tai tikėtina, kad tėvų stresas irgi padidės, o tai savo ruožtu sukels problemų tėvų ir vaiko tarpusavio santykiuose. Kitas pavyzdys, tėvų psichinės sveikatos ir funkcionavimo sutrikimai (pavyzdžiui, depresija, nerimas, piktnaudžiavimas alkoholiu, narkotinėmis medžiagomis) gali sukelti problemų auklėjant vaikus ir padidinti jų emocines bei elgesio problemas, o tai gali dar labiau padidinti tėvų streso lygį. Šis tėvystės streso mechanizmas atsiskleidžia laikui bėgant ir apima tiek tėvus, tiek jų vaikus. Vis tik, pagrindinis veiksnys, lemiantis tėvystės stresą, yra suaugusiojo reakcija į tėvystės keliamus reikalavimus (Deater-Deckard, 2014).

Kasdienų rūpesčių teorija. Tėvai, augindami vaikus susiduria su stresu beveik kiekvieną dieną (vis iškyla tai mažesni, tai didesni kasdieniai rūpesčiai). Pavyzdžiui, stresas, kylantis dėl vaiko netinkamo elgesio, kuris pasireiškia ne kasdien, taip pat kasdienės vaikų priežiūros užduotys, darbo ir šeimos užduočių derinimas ir pan. Paprastai kasdieniai tėvystės rūpesčiai nesukelia didelio streso ir gali pasireikšti daugumoje šeimų. Svarbu atskirti tėvystės stresą, kylantį dėl kasdienių rūpesčių, nuo dalykų, kurie tiesiog suerzina tėvus. Tėvystės stresas kyla tada, kai tam tikri stresoriai kelia

potencialią grėsmę tėvų tapatybei ar vaidmeniui, o ne tiesiog sukelia susierzinimą. Pavyzdžiui, vaikas nenori apsirengti mamos pasiūlytais drabužiais. Vienai mamai toks vaiko elgesys gali sukelti susierzinimą, bet ji tokį vaiko elgesį įvertins kaip vaiko užsispyrimą ir gebėjimą laikytis savo ribų. Šiuo atveju, mamos suvokimas nebus susijęs su jos gebėjimu auklėti vaiką ir nesukels didelio streso. Priešingai, kita mama tokį vaiko elgesį gali suvokti kaip vaiko nepagarbą jai ir norą jai pakenkti. Todėl mama patirs didesnę tėvystės stresą (Deater-Deckard, 2014).

Tėvystės stresas gali trukdyti kasdieniam funkcionavimui ir padidinti pogimdyvinės depresijos riziką, neigiamai veikti kūdikio elgesį ir vystymąsi (Grande et al., 2021; Wang et al., 2023). Ankstesni tyrimai atskleidė, kad didesnis tėvų streso lygis yra susijęs su neigiamu tėvų elgesiu (mažesniu reagavimu į vaiko poreikius, autoritariniu auklėjimu, smurtu prieš vaikus ir kt.) ir vaiko elgesio problemomis (tiek internalizuotomis, tiek eksternalizuotomis) (Barroso, Mendez, Graziano ir Bagner, 2018; Crouch, Radcliff, Brown ir Hung, 2019; Fang et al., 2024). Tėvų elgesys vaiko atžvilgiu gali pasikeisti dėl kelių priežasčių. Visų pirma dėl to, kad tėvai gali pradėti abejoti savo gebėjimu valdyti stresą ir vaiko elgesį. Taip pat gali netinkamai interpretuoti/suvokti vaiko elgesį. Todėl gali perdėti, ar griežtai reaguoti į vaiko siunčiamus signalus (Suvarna, Farrell, Adams, Emerson, Paynter, 2024).

Apibendrinant galima teigti, kad tėvystės stresas yra sudėtingas, dinamiškas procesas, kuris priklauso nuo įvairių sudedamųjų dalių (tėvų/vaikų asmeninių savybių, tarpusavio santykių, tėvų turimų ir suvokiamų išteklių ir kt.) ir gali sukelti įvairias neigiamas psichologines ir fiziologines pasekmes tiek tėvams, tiek jų vaikams. Siekiant geriau suprasti tėvystės streso formavimąsi, svarbu išsamiau aptarti veiksnius, kurie gali prisidėti prie tėvystės streso atsiradimo.

1.1.1. Tėvystės streso veiksniai

Tėvystės streso teorijos išsiskiria iš kitų žmogaus streso teorijų tuo, kad pagrindiniu išoriniu streso šaltiniu jose laikoma pati tėvystė ir vaikai, už kuriuos tėvai prisiima atsakomybę. Vaikai, o ypač kūdikiai yra priklausomi nuo savo tėvų. Ši priklausomybė atspindi tiesioginį, nuolatinį ir kartais nemalonų tėvams keliamų reikalavimų rinkinį (pavyzdžiui, vaiko verksmas prašant maisto, paguodos, dėmesio ir kt.), su kuriais tėvai anksčiau nebuvo susidūrę. Jei reikalavimai viršija tėvų turimus ar suvokiamus išteklius, tai didėja streso lygis (Deater-Deckard, 2014). Tėvystės stresas yra dažnas reiškinys, tačiau kai tėvai patiria lėtinį stresą, jiems gali pasireikšti tėvų perdegimas (užsitęsusi reakcija į tėvų reikalavimus), kuriam yra būdingas neefektyvumas, išsekimo jausmas atliekant tėvų vaidmenį ir emocinis atsiribojimas nuo savo vaiko (Matuszczak-Świgoń ir Bakiera, 2023).

Tėvystės stresas gali atsirasti dėl labai įvairių veiksnių, pavyzdžiui, *vaiko charakteristikų* (netinkamo vaiko elgesio, temperamento), *tėvų charakteristikų* (mažos tėvų motyvacijos atlikti

tėvystės vaidmenį, savęs suvokimo kaip nekompetentingo, negebančio atlikti tėvystės vaidmenį, pareigas, prastos tėvų fizinės ir psichologinės sveikatos), *situacinių/kontekstinių veiksnių* (sutuoktinio atsiribojimo, menkai prieinamos socialinės paramos, finansinių sunkumų) (Abidin 1995, cit. iš Matuszczak-Świgoń ir Bakiera, 2023; Bochner, Akhmedjanova, Bayramyan ir Fomicheva, 2023). Finansiniai sunkumai ir menkas tėvų išsilavinimas gali turėti didelę reikšmę tėvystės streso atsiradimui. Dėl nuolatinio nepritekliaus, pinigų stygiaus tėvai negali tinkamai pasirūpinti savo vaiku ir patenkinti visų jo poreikių. Šis veiksnys yra itin svarbus, nes tėvams, patiriantiems ekonominių sunkumų, yra didesnė rizika patirti ir kitų streso veiksnių, pavyzdžiui, tarpasmeninių santykių konfliktų, smurtą artimoje aplinkoje, taip pat gali stipriau pasireikšti vaiko elgesio problemos. Visi šie veiksniai gali papildomai prisidėti prie tėvystės streso ir tik dar labiau jį sustiprinti (McQuillan, Bates, Staples ir Deater-Deckard, 2019).

Taigi, tėvystės stresą gali sukelti daug įvairių veiksnių, pavyzdžiui, vaiko, tėvų charakteristikos (tiek, subjektyvūs, tiek objektyvūs veiksniai) socialiniai/kontekstiniai veiksniai. Taip pat tėvystės streso atsiradimui didelę reikšmę gali turėti prasti tėvų gebėjimai reguliuoti savo emocijas (pvz., negebėjimas suprasti, atpažinti savo emocijas ir pan.). Svarbu akcentuoti, kad emocijų reguliacija gali būti sutrikdyta dėl pačių tėvų patirtų nepalankių vaikystės patirčių (Yöyen, Bal, Barış, Arslan ir Çokluk, 2024). Todėl yra labai svarbu išsamiau aptarti nepalankių vaikystės patirčių sampratą ir išsiaiškinti kaip jos gali prisidėti prie tėvystės streso.

1.2. Nepalankių vaikystės patirčių paplitimas ir samprata

Smurtas prieš vaikus yra pasaulinė visuomenės sveikatos problema. Vaikai yra viena iš labiausiai traumoms pažeidžiamų gyventojų grupių. Palyginti su suaugusiais, vaikai turi mažiau autoriteto ir sprendimų priėmimo gebėjimų (Clayton ir Rokach, 2023). Statistika rodo, kad beveik 300 milijonų (3 iš 4) 2–4 metų vaikų visame pasaulyje reguliariai patiria smurtinį tėvų/globėjų elgesį; 250 milijonų (maždaug 6 iš 10) yra baudžiami fizinėmis bausmėmis. Visame pasaulyje beveik 130 milijonų (šiek tiek daugiau nei 1 iš 3) 13–15 metų amžiaus vaikų patiria patyčias mokykloje. 732 milijonai (1 iš 2) 6–17 metų amžiaus mokyklinio amžiaus vaikų gyvena šalyse, kuriose fizinės bausmės mokykloje nėra visiškai uždraustos. Kas 7 minutes kažkur pasaulyje žūsta paauglys dėl smurto akto. Vien 2015 m. smurtas visame pasaulyje nusinešė apie 82 000 paauglių gyvybes. Visame pasaulyje apie 15 milijonų paauglių mergaičių nuo 15 iki 19 metų yra patyrusios priverstinius lytinius santykius. Remiantis 30 šalių duomenimis, tik 1 % paauglių mergaičių, patyrusių priverstinius lytinius santykius, kreipėsi profesionalios pagalbos (United Nations Children's Fund [UNICEF], 2017). Svarbu akcentuoti, kad šie skaičiai gali būti ir ženkliai didesni, nes nevisi smurtą patyrę vaikai

išdrįsta apie tai kalbėti ir kreiptis pagalbos dėl baimės patirti tolimesnį smurtą iš skriaudėjo, stigmatos ir pan. (Clayton ir Rokach, 2023).

Mokslinėje literatūroje vartojamos įvairios sąvokos, apibūdinančios nepalankias ir traumines vaikystės patirtis. Tačiau šiame darbe bus vartojama nepalankių vaikystės patirčių sąvoka. Nepalankios vaikystės patirtys yra apibrėžiamos kaip potencialiai traumuojantys įvykiai vaikystėje (iki 18 m.), galintys turėti neigiamą ilgalaikį poveikį vaiko sveikatai ir funkcionavimui (Hirano ir Ishii, 2024). Nepalankios vaikystės patirtys yra viena iš traumos sampratų, kuri apima šias sritis: emocinį smurtą, fizinį smurtą, seksualinį smurtą, emocinį apleistumą, fizinį apleistumą, smurtą artimoje aplinkoje (pvz., vaikas mato, kai tėvas smurtauja prieš motiną), tėvų alkoholizmą, narkotinių medžiagų vartojimą, tėvų psichikos ligas, tėvų skyrybas, artimojo netektį, šeimos nario įkalinimą (Collingwood et al., 2018; Fung et al., 2019). Vertėtų akcentuoti, kad ne visi vaikystėje patirti trauminiai įvykiai yra klasifikuojami kaip nepalankios vaikystės patirtys (pvz., stichinės nelaimės) ir ne visos nepalankios vaikystės patirtys gali sukelti traumą (Herbell ir Bloom, 2020). Taip pat svarbu pažymėti, kad Pasaulio sveikatos organizacija (PSO) (2024), vaikystės traumines patirtis apibrėžia kaip vaikų iki 18 metų išnaudojimą ir prievartą. Kitaip nei PSO, Amerikos psichologų asociacija (2018), traumą apibrėžia kaip bet kokią nerimą keliančią patirtį, kuri sukelia didelę baimę, bejėgiškumą, disociaciją, sumišimą ar kitus trikdančius, pakankamai intensyvius jausmus, kurie padaro ilgalaikį neigiamą poveikį žmogaus požiūriui, elgesiui ir kitiems funkcionavimo aspektams. Traumų tipai gali būti 2 rūšių: 1) *ūmi, atsitiktinė*. Pavyzdžiui, automobilio avarija, gamtos stichijos ir pan.; 2) iš anksto *suplanuota, tyčinė ir tęstinė*. Šio tipo traumą sukelia kitas žmogus. Pavyzdžiui, patėvis seksualiai išnaudoja savo podukrą. Abi šios traumų rūšys yra skausmingos, bet gali sukelti nevienodus padarinius. Pavyzdžiui, jei trauminis įvykis yra atsitiktinis ir netyčinis (automobilio avarija), tai tikėtina, kad žmogus lengviau susidoros su šiuo įvykiu, nei tada, kai traumą sukels artimas žmogus (Clayton ir Rokach, 2023).

Svarbu pabrėžti, kad nepalankių vaikystės patirčių sudėtingumas ir jų poveikis priklauso nuo daugybės veiksnių. Ne visi vaikai susidūrę su nepalankiomis vaikystės patirtimis patirs ilgalaikį trauminės patirties poveikį. Svarbų vaidmenį atlieka aplinkybės, kuriomis trauma įvyko, traumos trukmė (nuolatinis, pasikartojantis smurtas sukelia didesnę traumą), intensyvumas, smurto mastas (kuo daugiau žalos skriaudėjas padaro vaikui, tuo trauma gali būti gilesnė), ryšys su skriaudėju (kuo glaudesnis vaiko ryšys su skriaudėju, tuo didesnė trauma, nes vaikas jaučiasi išduotas žmogaus, kuriuo pasitikėjo), vaiko asmenybė, gebėjimas prisitaikyti, socialinė parama (pvz., jei vaikas apie patirtą smurtą pasipasakoja suaugusiajam, kuris yra empatiškas ir tiki vaiku, tai gali sumažinti smurto poveikį vaikui. Priešingai, jei suaugęs pasijuokia, ar netiki vaiko pasakojimu, tai vaikui gali išlikti ilgalaikiai kaltės, gėdos jausmai ir pan.). Iš tiesų, trauma yra daugiau nei individuali problema, tai psichosocialinė, medicininė ir viešosios politikos problema. Traumos patirtis yra vidinė, tačiau jos

poveikis gali būti perduotas išorei per asmens elgesį ir sąveiką su juo supančiu pasauliu. Jei vaikai patiria traumą, ne iš karto galima suprasti, kad kažkas atsitiko. Pavyzdžiui, maži vaikai, dar neturintys gerų kalbėjimo įgūdžių negali žodžiais išreikšti savo patirties. Neretai vaikai modeliuoja elgesį iš artimiausių suaugusiųjų ir internalizuoja patirtį taip, kad galėtų suprasti juos supantį pasaulį (Clayton ir Rokach, 2023).

Taip pat svarbu paminėti, kad tėvai, kurie vaikystėje patyrė smurtą gali būti labiau pažeidžiami ir neturėti tinkamų įgūdžių auginti savo vaiką, nes nematė tinkamo pavyzdžio šeimoje. Todėl didėja rizika, kad ir jie patys auklėdami savo vaiką taikys smurtines priemones (Clayton ir Rokach, 2023). Be to, tyrimai rodo, kad suaugusieji, vaikystėje patyrę smurtą, dažniau piktnaudžiauja alkoholiu, narkotinėmis medžiagomis nei suaugusieji, kurie vaikystėje nepatyrė smurto (Shin, McDonald ir Conley, 2017).

Taigi, galima matyti, kad nepalankios vaikystės patirtys yra plačiai paplitusios visuomenėje ir apimančios įvairias sritis. Jos gali turėti neigiamų pasekmių asmens sveikatai ir funkcionavimui. Pasekmių sudėtingumas priklauso nuo aplinkybių, trukmės, intensyvumo, vaiko asmenybės, ryšio su skriaudėju ir kt. Todėl, norint geriau suprasti nepalankių vaikystės patirčių prigimtį, tikslinga aptarti konkrečias jų rūšis.

1.2.1. Nepalankių vaikystės patirčių rūšys

Mokslinėje literatūroje dažniausiai yra išskiriamos ir tyrinėjamos šios nepalankių vaikystės patirčių rūšys: a) *Fizinis smurtas*. Ši smurto rūšis reiškia bet kokią tyčinį fizinės žalos padarymą vaikui. Pavyzdžiui, vaiko deginimas, mušimas, nuplikymas, kumščiajimas, kratymas, spardymas, smauginimas, dusinimas, stumdymas, apnuodijimas, vaistų davimas ne pagal paskirtį ir pan; b) *Emocinis smurtas*. Ši smurto rūšis reiškia bet kokią veiksmą, kuris vaikui perteikia didžiulį menkavertiškumą, nemeilę, nepageidaujamumą, grėsmę, žeminimą, menkinimą, baimę, kaltinimą, bauginimą, terorizavimą, ignoravimą ir pan. Pavyzdžiui, tėvai uždaro vaiką spintoje ir ilgą laiką neleidžia iš jos išeiti. Kitas pavyzdys, tėvai pririša vaiką prie kėdės ir jį terorizuoja (Ganser, Münzer, Plener, Witt ir Goldbeck, 2016; Kumari, 2019); c) *Seksualinis smurtas*. Ši smurto rūšis reiškia netinkamą seksualinį elgesį su vaiku. Pavyzdžiui, vaiko lytinių organų glamonėjimas, vaiko vertimas glamonėti suaugusiojo lytinius organus, versti lytiškai santykiauti, incestas, išprievartavimas, ekshibicionizmas, seksualinis išnaudojimas, vertimas pozuoti nuotraukoms, naudojamoms pornografiniais tikslais, vertimas verstis prostitucija ir kt. (Clayton ir Rokach, 2023; Ganser et al., 2016; Kumari, 2019); d) *Emocinis apleistumas*. Ši smurto rūšis reiškia emocinių vaiko poreikių nepaisymą ir ignoravimą. Pavyzdžiui, tėvai/globėjai nerodo jokių emocijų bendraudami su vaiku, nesuteikia meilės, dėmesio, rūpesčio, paguodos, saugumo jausmo ir pan. (Kumari, 2020); e) *Fizinis*

apleistumas. Ši smurto rūšis reiškia, kad yra nepatenkinami pagrindiniai vaiko poreikiai. Pavyzdžiui, tėvai neparūpina vaikui maisto, drabužių, higienos reikmenų, nesirūpina jo sveikata (nenuveda pas gydytoją, kai to reikia) ir kt. (Kumari, 2019).

Apibendrinant galima teigti, kad nepalankios vaikystės patirtys apima tiek fizinę, emocinę, seksualinę žalą, tiek emocinių ir fizinių vaiko poreikių netenkinimą. Aptarus pagrindines nepalankių vaikystės patirčių rūšis, svarbu detaliau paanalizuoti galimą jų poveikį asmens funkcionavimui.

1.2.2. Nepalankių vaikystės patirčių pasekmės

Daugelis tyrimų atskleidė, kad nepalankios vaikystės patirtys yra glaudžiai susijusios ne tik su įvairiomis sveikatos problemomis vaikystėje, paauglystėje ir suaugus, bet ir su bendra asmens gerove bei elgesio sunkumais. Kitaip tariant, nepalankių vaikystės patirčių pasekmės yra daugialypės, apimančios kognityvinę, fizinę, emocinę ir socialinę sritis (Burke et al., 2023; Carmel ir Widom, 2020; Kelly, 2024; Merrick et al., 2019; Sonu, Post ir Feinglas, 2019). Vertėtų akcentuoti, kad ne visi asmenys, patyrę nepalankias vaikystės patirtis, susidurs su neigiamomis pasekmėmis suaugus. Šis procesas priklauso nuo daugelio sudedamųjų dalių (pvz., vaiko asmenybės, streso įveikos mechanizmų, socialinės paramos ir pan.). Tikėtina, kad didesnės neigiamos pasekmės pasireikš tiems asmenims, kurie vaikystėje patyrė ne vieną, o keletą smurto rūšių (Clayton ir Rokach, 2023; Collingwood et al., 2018). Be to, svarbu pažymėti, kad moterys gali būti labiau pažeidžiamos ir jautresnės nepalankių vaikystės patirčių poveikiui nei vyrai, nes jų reakcijos į stresą gali skirtis. Pavyzdžiui, moterys ūminio streso metu dažniau patiria intensyvesnes subjektyvias streso reakcijas nei vyrai (Burke et al., 2023).

Nepalankios vaikystės patirtys gali sukelti daugybę biologinių ir fiziologinių pokyčių, nes stresinės organizmo reakcijos sužadina simpatinę, pagumburio, hipofizės ir antinksčių sistemas. Dėl kurių padidėja adrenalino ir kortizolio išsiskyrimas kraujyje. Todėl gali padažnėti širdies plakimas, kvėpavimo dažnis, gali atsirasti hipertenzija, kraujagyslių susiaurėjimas, taip pat gali padidėti gliukozės kiekis kraujyje ir sutrikti imuninė sistema. Paprastai pašalinus stresorių, pagumburis „išsklaido“ streso reakcijas ir grąžina hormonų veiklą į pradinę būseną. Tačiau ilgą laiką užsitęsusios stresinės reakcijos gali pažeisti pagumburį ir slopinti organizmo homeostazę. Toks ilgalaikis organizmo streso atsako aktyvavimas kenkia širdies ir kraujagyslių sistemai bei padidina insulto, miokardo infarkto riziką. Taip pat gali sukelti ir funkcinis smegenų pažeidimas, pavyzdžiui, hipokampo, dėl kurio gali suprastėti atminties vystymasis ir mokymasis (Clayton ir Rokach, 2023).

Įvairūs tyrimų rezultatai rodo, kad neigiamos vaikystės patirtys yra susijusios su žema saviverte, depresija, nerimu, asmenybės, elgesio sutrikimais (pvz. opoziciniu nepaklusnumu, agresija, priešišku ir kt.), didesne savižudybės rizika, priešlaikiniu mirtingumu, emocijų disreguliacija,

prastesniais kognityviniais ir akademiniais gebėjimais, padidėjusia alkoholio ir kitų psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo rizika, padidėjusia socialine izoliacija, sumažėjusia adaptacija (Burke et al., 2023; Chaplin, Jones ir Khandaker, 2021; Clayton ir Rokach, 2023; Crouch et al., 2019; Merrick et al., 2019; Monnat ir Chandler, 2015). Taip pat mokslinėje literatūroje pabrėžiama, kad didesnis nepalankių vaikystės patirčių patyrimas yra susijęs su labiau išreikšta disociacija (Daniels et al., 2024; Vonderlin et al., 2018; Wagner-Skacel, Riedl, Kampling ir Lampe, 2022). Svarbu pabrėžti, kad nepalankios vaikystės patirtys yra siejamos ne tik su prastesne fizine ir psichologine sveikata, bet ir su sunkumais vėlesniuose tarpasmeniniuose santykiuose bei tėvystėje. Tyrimai rodo, kad didesnis nepalankių vaikystės patirčių patyrimas yra susijęs su didesniu tėvystės stresu (Crouch et al., 2019; Lange et al., 2018).

Apibendrinant galima teigti, kad nepalankios vaikystės patirtys gali neigiamai paveikti žmogaus gyvenimą, sukeldamos ne tik fizinės, bet ir psichikos sveikatos neigiamų padarinių. Aptarus nepalankių vaikystės patirčių pasekmes, svarbu atkreipti dėmesį į mechanizmus, paaiškinančius, kaip šios patirtys gali veikti asmens funkcionavimą. Vienas iš tokių mechanizmų yra disociacija. Todėl, siekiant geriau suprasti nepalankių vaikystės patirčių poveikį, tikslinga išsamiau paanalizuoti disociacijos sampratą.

1.3. Disociacijos samprata

XIX a. prancūzų psichiatras Janet Pierre buvo pirmasis, kuris apibrėžė disociacijos sampratą. Jis teigė, kad disociacija yra skilimas tarp dviejų ar daugiau skirtingų asmenybę sudarančių idėjų ir funkcijų sistemų. Janet Pierre kalbėdamas apie „idėjas“, turėjo omenyje, kad jos yra ne tik mintys, bet ir psichologinės sistemos, apimančios afektus, pojūčius, elgesį, prisiminimus. Taip pat jis teigė, kad idėjų ir funkcijų sistemos turi savo „aš“ pojūtį, net jei jis nėra itin gerai išsivystęs. Pavyzdžiui, jei afektas ar pojūtis yra disocijuomi, jis vis tiek yra „aš kontekste“: *„Aš esu siaubingai išsigandęs ir jaučiu skausmą skrandyje“*. Šis pojūtis gali neatitikti kito tuo pačiu metu egzistuojančio „aš“ pojūčio: *„Aš nesu siaubingai išsigandęs ir nejaučiu jokio skausmo“*. Tokiu atveju „aš“ pojūtis gali būti ribotas ir pasireikšti susiaurintu patirties suvokimu (Janet, 1907, cit. iš van der Hart, Nijenhuis ir Steele, 2006). Pirminė idėja, kad disociacija suskaido asmenybę, išliko iki šių dienų. Pavyzdžiui, Putnam (1997, cit. iš van der Hart et al., 2006), teigė, kad disociacija apima atskirų elgesio būsenų, kurios paprastai yra tarpusavyje susijusios, padalijimą ir sudaro tam tikrą elgesio struktūrą. Ši struktūra apibrėžia individo asmenybę, apimdama tiek individui prieinamas elgesio būsenas, tiek ankstesnių patirčių, sukūrusių skirtingas, stabilias proto būsenas, sumą.

Amerikos psichiatrų asociacija (2013), disociaciją apibrėžia kaip sąmonės, atminties, tapatybės, emocijų, suvokimo, kūno reprezentacijos, motorinės kontrolės ir elgesio funkcijų

integracijos sutrikimą arba nutrūkumą. Disociacija yra dažna reakcija į traumą ir lėtinį stresą, jei asmuo, susidūręs su trauminiu įvykiu, neturi kitų vidinių (pvz., adaptyvių streso įveikos strategijų) ar išorinių išteklių (pvz., rūpestingo kito žmogaus, kuris padėtų išreikšti ir apdoroti emocijas), padedančių susidoroti su traumine patirtimi (Fung, Geng, Yuan, Zhan ir Lee, 2023; Fung et al., 2019). Traumų sukelta disociacija pirmiausiai įvyksta kaip bandymas fiziškai ir emociškai apsaugoti pavojingoje situacijoje, kai nėra galimybės fiziškai išeiti iš grėsmingos situacijos (pvz., vaikas, kurį seksualiai išnaudoja jo skriaudėjas, negali pabėgti arba priversti jo sustoti). Todėl vaikas gali pradėti disocijuoti ir vėliau neprisiminti, kas įvyko arba gali prisiminti patirtį taip, tarsi viską būtų stebėjęs iš tolo, kas nutiko jo kūnui (Fuller, 2023).

Mokslinėje literatūroje galima rasti įvairius teorinius modelius, kurie paaiškina disociacinės patirtis. Pavyzdžiui, kai kurie autoriai teigia, kad disociacija yra nepakankamo kognityvinio apdorojimo rūšis ir yra susijusi su informacijos integravimo stoka. Disociacinė patirtis gali trukdyti apdoroti iš išorės į smegenis gaunamą informaciją. Taip pat gali atspindėti psichinės sistemos negebėjimą integruoti informaciją aukštesniuose lygmenyse ir negebėjimą kontroliuoti psichinių procesų. Šis kognityvinės kontrolės sutrikimas gali sukelti įvairių tipų psichinius defektus, pavyzdžiui, atminties sutrikimus, dėmesio sunkumus, jutiminių suvokimų klaidingą interpretavimą ir pan. Taigi, galima teigti, kad disociacinės patirtys veikia neurokognityvines funkcijas (O. Özdemir, P. G. Özdemir, Boysan ir Yilmaz, 2015).

Svarbu pažymėti, kad disociacinės patirtys gali būti įvairių formų – nuo nepatologinių iki pataloginių. Kiekvienas žmogus gali retkarčiais patirti disociaciją. Pavyzdžiui, žmogus gali vairuoti automobilį ir tik po kurio laiko staiga suvokti, kad nuvažiavo tam tikrą atstumą (žmogus tam tikrą laiko tarpą tarsi sąmoningai nesuvokė, kad vairuoja). Šis reiškinys yra plačiai paplitęs ir vadinamas „greitkelio hipnoze“. Ši lengva disociacija paprastai nesutrikdo asmens gebėjimo funkcionuoti (A.S. Bruce, Ray, J.M. Bruce, Arnett ir Carlson, 2007; Calciu, Păduraru ir Soponaru, 2024). Problemų gali kilti tada, kai žmogus dažnai arba nuolat pradeda disocijuoti. Tuomet ši apsaugos strategija gali tapti disfunkciniu streso įveikos mechanizmu ir veikti kaip automatizuota reakcija net į nedideles stresines situacijas, užkirsdama kelią tinkamoms emocijų reguliavimo strategijoms (Williams et al., 2022). Tokiu atveju disociacija gali tapti patalogine. Pasak Putnam (1997, cit. iš Chu ir DePrince, 2016), pataloginė disociacija gali kilti, kai vaikui nepavyksta išmokti integruoti savo vidinių būsenų. Įprastai tėvai atlieka svarbų vaidmenį, mokydami labai mažus vaikus sklandžiai pereiti iš vienos būsenos į kitą (pvz., iš sutrikusios į ramią, saugią ar neutralią), bet jei vaikas auga nepalankioje aplinkoje (pvz., patiria smurtą šeimoje, ar nenuoseklią tėvų auklėjimo praktiką), tuomet padidėja rizika, kad vaikas neišmoks integruoti savo vidinių būsenų ir jam pasireikš disociaciniai simptomai.

Taigi, disociacija yra psichinės integracijos sutrikimas, kuris dažnai pasireiškia dėl trauminių įvykių, lėtinio streso. Šis mechanizmas gali būti įvairių formų (nuo pataloginių iki nepatologinių). Atsižvelgiant į tai, svarbu aptarti disociacinių simptomų rūšis.

1.3.1. Disociacinių simptomų rūšys

Šiuo metu psichikos sveikatos srityje yra išskiriamos šios pagrindinės disociacinių simptomų rūšys:

1) *Depersonalizacija* – šiuos simptomus patiriantis žmogus jaučiasi atitrūkęs (atsiribojęs) nuo tam tikrų savo patirties aspektų (kūno, prisiminimų, emocijų ir pan.), dėl ko praranda integruotą savęs jausmą. Pavyzdžiui, žmogus, jaučiantis atsiribojimą nuo savo kūno, gali apibūdinti savo patirtį kaip „už kūno ribų“. Kitaip tariant, žmogus jaučia, kad jo pagrindinė, kognityvinė „aš“ dalis stebi iš atstumo, kaip jo fizinis „aš“ atlieka kasdienio gyvenimo veiklą. Kognityvinis „aš“ gali stebėti iš skirtingų vietų žmogaus viduje (pvz., iš didesnio suvokiamo atstumo) arba išorėje (pvz., iš kito kambario, taip pat žmogui gali atrodyti, kad jis yra „pakibęs“ ore ir pan.). Dėl šių simptomų žmogus gali jaustis automatizuotas (pvz., kaip robotas), refleksyviai atliekantis gyvenimo veiklą be jausmų ir įsitraukimo. Gyvenimas gali tapti tarsi sapnas. Kraštutinė depersonalizacijos forma pasireiškia, kai žmogus atsiskiria nuo egzistencijos suvokimo. Tokiu atveju kognityvinis „aš“ atsiskiria nuo esminio „aš“. Žmogus gali nesuprasti ar jis yra gyvas, ar miręs. Pavyzdžiui, žmogus gali nuolat tikrinti savo pulsą, kvėpavimą, dažnai žiūrėti į veidrodį, bandydamas įsitikinti, kad egzistuoja. Tokiems žmonėms yra sunku suprasti, kas yra „aš“, kas yra tikra, o kas yra ne „aš“ (Fuller, 2023).

2) *Derealizacija* – šiuos simptomus patiriantis žmogus jaučiasi atitrūkęs (atsiribojęs) nuo realybės (aplinkos, objektų, žmonių ir pan.). Kitaip tariant, pagrindinis „aš“ yra atskiriamas nuo išorinės aplinkos ir žmogui atrodo, kad išoriniai dalykai yra netikri. Žmogus gali jaustis taip, lyg mąstytytų, jaustų, suvoktų, tarsi per miglą ar iš tolo. Aplinkiniai vaizdai gali atrodyti migloti arba siurrealistiniai, tarsi sapne ar žiūrint filmą. Pojūčiai gali būti sustiprėję arba susilpnėję (pvz., spalvos gali atrodyti blankios ar itin ryškios. Garsai gali atrodyti garsesni arba tylesni nei iš tikrųjų). Derealizacija taip pat gali apimti laiko, dimensijos ir atstumo neatitikimus. Pavyzdžiui, aplinkoje esantys žmonės ir objektai gali atrodyti esantys toliau net būdami šalia žmogaus. Derealizacija gali įvykti, kai žmogus aplinkoje kažką suvokia kaip keliantį stresą arba nesaugumo jausmą. Pavyzdžiui, tam tikrose situacijose (būnant toje vietoje, kurioje įvyko traumuojantis įvykis) ar būnant su tam tikrais žmonėmis (matant skriaudėją), kurie primena praeities traumuojančius įvykius. Derealizaciją taip pat gali suaktyvinti asmens vidiniai stresoriai (pvz., žmogus patiria stresą dėl priežasčių, nesusijusių su dabartine situacija, tačiau jam kyla automatinė atsiribojimo reakcija nuo išorinės situacijos). Svarbu akcentuoti, kad depersonalizacija ir derealizacija dažnai pasireiškia kartu ir yra

klasifikuojama kaip vienas sutrikimas. Kartu su depersonalizacija ir derealizacija gali pasireikšti ir pakartotiniai kognityviniai ir elgesio patyrimai (pvz., žmogui dažnai gali kilti stiprūs prisiminimai iš praeities, jis gali nuolat grįžti į tam tikrą liūdinantį epizodą praeityje ir pan.) bei klaidingi sensoriniai suvokimai (pvz., žmogus gali girdėti, matyti, užuosti dalykus, kurių nėra. Jam gali atrodyti, kad jį kažkas liečia, nors taip nėra ir pan.) (Fuller, 2023).

3) *Disociacinis tapatybės sutrikimas* – anksčiau ši disociacijos rūšis buvo vadinama „daugybiniu asmenybės sutrikimu“. Šis sutrikimas reiškia, kad žmogus turi keletą skirtingų tapatybių vienu metu. Šiuo atveju pagrindinis „aš“ ir kognityvinis „aš“ yra susiję. Žmogui gali kilti klausimas: „kas aš esu“? Žmonės, turintys šį sutrikimą dažnai teigia, kad neprisimena tam tikrų laiko tarpų, kai atliko tam tikrus veiksmus. Pavyzdžiui, moteris gali rasti savo spintoje naujų drabužių, kurių ji paprastai nedėvėtų. Kitas pavyzdys: vyras gali atsidurti viduryje nakties gatvėje ir nežinoti, kaip ten pateko. Galima teigti, kad disociacinis tapatybės sutrikimas yra vienas iš depersonalizacijos tipų, kai žmogus turi atskiras skirtingas savo dalis, su skirtingomis tapatybėmis, kurios nėra laikomos pagrindinio „aš“ dalimi. Šis sutrikimas yra susijęs su sunkiu, dažniausiai besitęsiančiu smurtu vaikystėje. Turint šį sutrikimą, viena žmogaus dalis gali būti priešakyje, vadovauti kasdieniams veiksams ir turėti vykdomąją kontrolę. Ši asmenybės dalis gali girdėti kitų asmenybės būsenų balsus, komentuojančius žmogaus veiksmus ir pan. (Fuller, 2023).

Taip pat svarbu paminėti, kad žmogus patiriantis depersonalizaciją, derealizaciją, disociacinį tapatybės sutrikimą, neretai gali atsiriboti nuo savo jausmų ir tapti abejingas. Atsiribojimas nuo emocijų gali pasireikšti kaip automatinė disociacinė reakcija arba, kai žmogus sąmoningai deda pastangas, kad nejaustų tam tikrų emocijų. Emocijų slopinimas gali laikinai palengvinti psichologinį skausmą tuo metu, kai jis atrodo nepakeliamas ir suteikti savotišką emocinę „anesteziją“. Tačiau, kai žmogus ilgą laiką išlieka apatiškas, jam gali būti sunku patirti bet kokias emocijas (tiek malonias, tiek skausmingas) (Fuller, 2023).

4) *Disociacinė amnezija* (atsiribojimas nuo prisiminimų) – šiuos simptomus patiriantis asmuo negali prisiminti svarbios asmeninės informacijos, susijusios su traumuojančiu įvykiu ar jo aspektais. Kitaip tariant, pagrindinis „aš“ atitrūksta nuo tam tikrų, dažniausiai skausmingų prisiminimų. Žmogus gali neprisiminti kelių praeities detalių arba prisiminti tik labai mažą dalelę konkretaus traumuojančio įvykio, taip pat prisiminimai gali būti fragmentuoti. Svarbu yra tai, kad kuo dažniau žmogus disocijavo tam tikrose situacijose, tuo mažesnė tikimybė, kad jis užkodavo konkrečius prisiminimus ir galės juos vėliau organizuotai, nuosekliai prisiminti. Iš tiesų, yra sudėtingi neurobiologiniai procesai, kurie padeda paaiškinti šiuos atminties sutrikimus, tačiau lengva suprasti apsauginę psichologinę žmogaus funkciją neprisiminti skausmingų prisiminimų (Fuller, 2023).

Disociacinė amnezija gali apimti ir *disociacinę fugą*, kai žmogus staiga palieka savo namus ir išvyksta kitur, negalėdamas prisiminti visos ar dalies savo praeities. Tokie žmonės gali būti sumišę,

nežinoti savo tapatybės, atsidurti kitoje vietoje su nauja tapatybe. Disociacinė fuga dažniau pasireiškia po labai stresinio įvykio, pvz., smurto, karo, stichinių nelaimių. Asmuo gali abejoti, kas jis yra, bet ne tuo, ar jis egzistuoja (Fuller, 2023).

Apibendrinant galima teigti, kad disociaciniai simptomai gali pasireikšti atsiribojimu nuo savo kūno, savo asmens, realybės, prisiminimų, emocijų, klaidingais sensoriniais suvokimais, pakartotiniais kognityviniais ir elgesio patyrimais. Išanalizavus pagrindines disociacijos simptomų rūšis, svarbu į šį mechanizmą pažvelgti platesniame kontekste. Įvairūs moksliniai tyrimai atskleidė, kad nepalankios vaikystės patirtys ir disociacija gali atlikti svarbų vaidmenį tėvystėje. Atsižvelgiant į tai, tikslinga detaliau paanalizuoti nepalankių vaikystės patirčių, disociacijos ir tėvystės streso sąsajas.

1.4. Nepalankių vaikystės patirčių, disociacijos, tėvystės streso sąsajos

Įvairūs tyrimų rezultatai rodo, kad tėvai, kurie susidūrė su nepalankiomis vaikystės patirtimis, augindami savo vaikus patiria didesnę tėvystės streso lygį ir disociacinius simptomus, nei tėvai, kurie neturėjo tokios patirties (Yöyen et al., 2024; Lange et al., 2019; Moe et al., 2018; Wattanatchariya, Narkpongphun ir Kawilapat, 2024).

Tyrimų rezultatai rodo, kad tėvai, kurie susidūrė su nepalankiomis vaikystės patirtimis jaučiasi mažiau kompetentingi atlikdami tėvystės vaidmenį ir patiria didesnę tėvystės stresą, nes jiems gali atsinaujinti jų pačių trauminės patirtys. Taip pat tyrimai rodo, kad tėvai, patyrę smurtą vaikystėje, dažniau naudoja fizinės bausmės ir demonstruoja daugiau agresijos ir priešiško savo vaikų atžvilgiu, nes jiems gali būti sunku reguliuoti savo emocijas, pavyzdžiui, pyktį. Todėl didėja smurtinio auklėjimo rizika (Madigan et al., 2019; Riva-Crugnola, Ierardi, Bottini, Verganti ir Albizzati, 2019). Dar dėl nepalankių vaikystės patirčių tėvams gali pasireikšti didesnis depresijos simptomų lygis (Coe, Huffhines, Gonzalez, Seifer ir Parade, 2021; Panggabean, Hanifah ir Marta, 2023). Taip pat tėvai gali būti mažiau emociškai prieinami savo vaikams, jiems gali būti sunku sukurti artimą ryšį su savo vaiku, mentalizuoti savo vaiką, įsitraukti į tėvystę ir jautriai atliepti vaiko poreikius, dėl negebėjimo teisingai interpretuoti vaiko siunčiamus signalus (Harris et al., 2021; MacMillan, Lewis, Watson, Jansen ir Galbally, 2020; Olhaberry, Leon, Co, Barrientos ir Perez, 2022).

Nepalankios vaikystės patirtys ir disociacija gali padidinti tėvystės patiriamą stresą dėl šių priežasčių: 1) Tėvai, kurie susidūrė su nepalankiomis vaikystės patirtimis, gali patirti didesnę tėvystės stresą, dėl jų streso atsako sistemos disreguliacijos. Ypač ankstyva trauminė patirtis gali neigiamai paveikti daugelį svarbių biologinių funkcijų ir gali sukelti „kaupiamąją žalą“ ateityje. Taip gali būti dėl to, kad su stresu susiję mechanizmai sutrikdo normalią organizmo homeostazę. Todėl tėvai, susidurdami su tėvystės reikalavimais, gali pakartotinai patirti didesnes stresines reakcijas, nes jų

streso sistemos jau ir taip yra pernelyg „apkrautos“ ir nebegali veiksmingai reguliuoti su stresu susijusių kūno procesų. Taigi, galima teigti, kad nepalankios vaikystės patirtys apsunkina tėvų gebėjimą susidoroti su įvairiais tėvystės stresoriais (Lange et al., 2019); 2) Įvairūs tėvystės sunkumai ir stresas gali kilti dėl to, kad tėvai, patyrę nepalankias vaikystės patirtis užaugo nepalankioje aplinkoje ir nematė tinkamo auklėjimo modelio iš savo tėvų. Todėl sukūrus savo šeimą, jiems gali būti itin sunku patiems prisiimti tėvystės vaidmenį (Fuchs, Möhler, Resch ir Kaess, 2015); 3) Pirmieji tėvystės metai yra iššūkis daugumai tėvų, nes jie turi išmokyti prisiderinti prie kūdikio, turi išmokyti skaityti vaiko signalus ir tinkamai į juos reaguoti, kad būtų skatinamas vaiko emocinis ir kognityvinis vystymasis. Tėvų savireguliacijos įgūdžiai palaiko vaiko emocijų reguliavimo vystymąsi ir emocinę socializaciją (pvz., mama reaguoja į savo vaiką palaikančiai ir nukreipia jo dėmesį, kai jis patiria stresą). Tėvai, susidūrę su sielvarto ištiktu kūdikiu, turi gebėti patys save reguliuoti ir tuo pačiu metu raminti savo vaiką (Williams et al., 2022). Tyrimų rezultatai atskleidė, kad tėvai, kurie patyrė nepalankias vaikystės patirtis, sunkiai reguliuoja savo emocijas, vengia emocinių išgyvenimų ir yra linkę į disociaciją (Yöyen et al., 2024; Potthoff et al., 2016). Svarbu akcentuoti, kad disocijuojantys tėvai gali rodyti mažesnę emocinį prieinamumą ir jautrumą savo vaikui, nes jie tiesiog „nebūna visiškai šalia“. Toks tėvų nereagavimas gali turėti neigiamų pasekmių vaikui (pvz., vaikas gali rodyti daugiau neigiamo elgesio, kad išprovokuotų tėvų reakciją, arba visiškai nustoti reikšti savo poreikius). Tokia vaiko reakcija gali paveikti tėvus ir sukelti bejėgiškumo jausmus bei padidinti tėvystės streso lygį (Williams et al., 2022). Taip pat svarbu pažymėti, kad kuo tėvai vaikystėje patyrė sunkesnes traumines patirtis, tuo stipriau jiems gali pasireikšti disociaciniai simptomai. Tėvai gali bandyti išvengti bet kokio prisiminimo, susijusio su jų skausmu ir bejėgiškumu. Todėl jiems gali būti sunku išbūti fiziškai su savo kūdikiu ir jie gali emociškai atsiriboti nuo savo vaiko (Canin ir Bain, 2022); 4) Nepalankios vaikystės patirtys gali apriboti tėvų suvokiamus išteklius prisiimant tėvystės vaidmenį. Kitaip tariant, gali atsirasti didesnis atotrūkis tarp tėvystei keliamų reikalavimų ir išteklių. Dėl šios priežasties gali padidėti tėvystės streso lygis (Madsen, Smith-Nielsen, Egmos, Lange ir Vaeve, 2022).

Apibendrinant galima teigti, kad nepalankios vaikystės patirtys, disociacija ir tėvystės stresas yra glaudžiai tarpusavyje susiję. Tėvai, turintys nepalankių vaikystės patirčių, gali patirti didesnę tėvystės stresą, nes jiems gali atsinaujinti jų pačių ankstyvosios neigiamos patirtys bei pasireikšti disociaciniai simptomai. Dėl to tėvams gali būti sunku reguliuoti savo emocijas, jie gali jautriau reaguoti į tėvystės keliamus reikalavimus ir iššūkius.

1.5. Tyrimo problema, tikslas ir uždaviniai

Dauguma tyrimų, nagrinėjančių nepalankias vaikystės patirtis, didelį dėmesį skiria tam, kaip vaikystės traumos veikia tėvystės praktiką. Neretai tėvystės streso tyrimai yra atliekami su tėvais, kurių vaikai turi tam tikrų sutrikimų (pavyzdžiui, autizmo spektro sutrikimą). Taip pat tėvystės streso ir nepalankių vaikystės patirčių tyrimuose dažnai nėra atsižvelgiama į galimus disociacinius simptomus ir vaiko amžių, o tai yra itin svarbu, nes pirmieji trys metai po vaiko gimimo tėvams yra itin sudėtingas laikotarpis. Todėl vertėtų plačiau panagrinėti nepalankių vaikystės patirčių, disociacijos ir tėvystės streso sąsajas tarp tiriamųjų, auginančių vaikus iki 3 m., nes yra žinoma, kad nepalankios vaikystės patirtys gali turėti neigiamų pasekmių tėvystei, t.y., padidinti tėvystės streso lygį ir disociacinių simptomų pasireiškimą. Dėl šių priežasčių tėvai gali sunkiau prisitaikyti prie naujų pokyčių gimus vaikui, gali prarasti gebėjimą tinkamai reaguoti ir atliepti vaiko poreikius.

Todėl šio **tyrimo tikslas** – išanalizuoti nepalankių vaikystės patirčių, disociacijos ir tėvystės streso sąsajas.

Tyrimo uždaviniai:

1. Palyginti nepalankių vaikystės patirčių, disociacijos, tėvystės streso rodiklius tyrimo imtyje.
2. Palyginti tėvystės streso lygį pagal sociodemografinius rodiklius (lytį, amžių, šeiminių padėčių, vaikų skaičių).
3. Įvertinti nepalankių vaikystės patirčių, disociacijos ir tėvystės streso sąsajas.
4. Įvertinti, kaip disociacija medijuoja ryšį tarp nepalankių vaikystės patirčių ir tėvystės streso.

Tyrimo hipotezės:

1. Moterys patiria didesnę tėvystės stresą nei vyrai.
2. Didesnis nepalankių vaikystės patirčių patyrimas susijęs su labiau išreikšta disociacija.
3. Didesnis nepalankių vaikystės patirčių patyrimas susijęs su didesniu tėvystės stresu.
4. Disociacija veikia kaip mediatorius tarp nepalankių vaikystės patirčių ir tėvystės streso.

2. TYRIMO METODIKA

2.1. Tyrimo dalyviai

Iš viso tyrime dalyvavo 260 tėvų, auginančių vaikus iki 3 m. Dėl netinkamai užpildytų klausimynų (buvo daug neatsakytų klausimų, ar į visus teiginius buvo atsakyta vienodai), buvo pašalinti 6 tiriamųjų duomenys. Todėl galutinė tyrimo imtis yra 254 dalyviai. Iš jų – 218 moterų (86 proc.) ir 36 vyrai (14 proc.).

Tyrimo dalyvių amžius svyravo nuo 20 iki 49 m. ($M = 34$; $SD = 4,81$). Išsamesni duomenys apie tiriamųjų sociodemografines charakteristikas yra pateikti 1 lentelėje.

1 lentelė. *Tiriamųjų pasiskirstymas pagal sociodemografines charakteristikas (N = 254)*

		<i>n</i>	%
Lytis			
	Moteris	218	86
	Vyras	36	14
Amžius			
	<i>M (SD)</i>	34 (4,81)	
	Amžiaus intervalas	20-49	
Vaikų skaičius			
	1 vaikas	122	48
	2 vaikai	105	41
	3 vaikai	25	10
	4 vaikai	1	0,4
	5 vaikai	1	0,4
Išsilavinimas			
	Vidurinis	17	7
	Profesinis	18	7
	Aukštasis neuniversitetinis	36	14
	Aukštasis universitetinis	183	72
Užimtumas			
	Dirba	187	74
	Studijuoja	6	2
	Studijuoja ir dirba	14	6
	Nedirba	15	6
	Kita (pvz., yra motinystės atostogose)	32	13
Šeiminė padėtis			
	Vedę/ištekėjusios	217	85
	Išsiskyrę/išsiskyrusios	4	2
	Gyvena partnerystėje	25	10
	Našlys (-ė)	1	0,4
	Nevedę/netekėjusios	6	2
	Kita	1	0,4

Pagalbos gavimas		
Taip	231	91
Ne	10	4
Nesu tikras (-a)	13	5
Pagalbos gavimo šaltinis		
Partneris (-ė)	214	42
Tėvai	144	28
Partnerio (-ės) tėvai	80	16
Broliai/seserys	50	10
Kita (pvz., vyresni vaikai, auklė, draugai)	24	4

Svarbu paminėti, kad šiame darbe buvo sudarytos trys šeimoje augančių vaikų skaičiaus grupės: 1) tėvai, auginantys vieną vaiką ($n = 122$, 48 proc.); 2) tėvai, auginantys du vaikus ($n = 105$, 41,3 proc.); 3) tėvai, auginantys tris ir daugiau vaikų ($n = 27$, 10,7 proc.). Be to, buvo sudarytos trys šeiminių padėties grupės: 1) susituokę ($n = 217$, 85,4 proc.); 2) gyvenantys partnerystėje ($n = 25$, 9,9 proc.); 3) kita. Dėl įvairių priežasčių auginantys vaiką (-us) vieni ($n = 12$, 4,7 proc.).

2.2. Įvertinimo būdai

Sociodemografinių duomenų anketa. Tiriamiesiems buvo pateikti klausimai apie lytį, amžių, vaikų skaičių, vaiko (-ų) amžių, išsilavinimą, užimtumą, šeiminių padėčių, pagalbos gavimą, pagalbos šaltinius.

Disociaciniais simptomams įvertinti buvo naudota „Disociacinių simptomų skalė“ (angl. „Dissociative Symptoms Scale“ – „DSS“) (Carlson et al., 2018). Leidimas naudoti šį instrumentą buvo gautas iš psichotraumatologijos tyrimų centro.

Šis instrumentas yra suskirstytas į keturias subskales, matuojančias vidutinio sunkumo įvairius disociacinius simptomus (depersonalizaciją/derealizaciją, sąmonės ir atminties spragas, klaidingus sensorinius suvokimus, pakartotinius kognityvinius ir elgesio patyrimus) per pastarąją savaitę. Šį klausimyną sudaro 20 teiginių, kurie yra vertinami pagal 5 balų Likerto skalę, kur 0 reiškia „niekada“, 1 – „vieną ar du kartus“, 2 – „beveik kiekvieną dieną“, 3 – „maždaug kartą per dieną“, 4 – „dažniau nei kartą per dieną“. Bendras skalės maksimalus suminis įvertis gali būti 80, o minimalus – 0. Didesnis bendras skalės suminis įvertis ir kiekvienos subskalės vidurkis rodo stipresnį disociacinių simptomų išreikštumą.

Šio instrumento autoriai nurodo aukštą bendrąją skalės (Cronbach'o $\alpha = 0,91$) ir gerą subskalių vidinį suderinamumą (depersonalizacijos/derealizacijos $\alpha = 0,84$; sąmonės ir atminties spragų $\alpha = 0,80$; pakartotinių kognityvinių elgesio patyrimų $\alpha = 0,78$; klaidingų sensorinių suvokimų $\alpha = 0,74$) (Carlson et al., 2018). Šiame tyrime klausimyno vidinis suderinamumas yra geras: bendras skalės (Cronbach'o $\alpha = 0,89$), o subskalių depersonalizacijos/derealizacijos ($\alpha = 0,79$), sąmonės ir atminties

spragų ($\alpha = 0,80$), klaidingų sensorinių suvokimų ($\alpha = 0,69$), pakartotinių kognityvinių ir elgesio patyrimų ($\alpha = 0,70$).

Skirtingo smurto patyrimui įvertinti buvo naudotas L. Gervinskaitės-Paulaitienės ir R. Barkauskienės parengtas „Vaikystės patirčių“ klausimynas (suaugusių versija liet. „VPK-S“). Instrumentas adaptuotas iš „Nepalankių vaikystės patirčių“ (angl. „*Adverse Childhood Experiences Questionnaire*“) (Dube et al., 2001) klausimyno. Leidimas naudoti šį instrumentą buvo gautas iš Linos Gervinskaitės-Paulaitienės (žr. 2 priedą).

Šis instrumentas yra suskirstytas į penkias subskales, matuojančias skirtingas smurto rūšis (emocinį smurtą, fizinį smurtą, seksualinį smurtą, emocinį apleistumą, fizinį apleistumą). Ši klausimyną sudaro 10 klausimų (kiekvienai smurto rūšiai po du klausimus), kurie yra vertinami pagal 5 balų Likerto skalę. Prie emocinio ir fizinio smurto klausimų, pateikiami penki galimi atsakymo variantai, kur 0 reiškia „niekada“, 1 – „1 ar 2 kartus“, 2 – „kartais“, 3 – „dažnai“, 4 – „labai dažnai“. Prie seksualinio smurto klausimų, pateikiami du galimi atsakymo variantai, kur 0 reiškia „ne“, 1 – „taip“. Prie emocinio ir fizinio apleistumo klausimų pateikiami penki galimi atsakymo variantai, kur 0 reiškia „visiškai netiesa“, 1 – „beveik visada netiesa“, 2 – „kartais tiesa“, 3 – „dažnai tiesa“, 4 – „labai dažnai tiesa“. Priklausomai nuo subskalės maksimalus balų skaičius gali svyruoti nuo 2 iki 8, o minimalus balų skaičius gali būti 0. Bendras skalės maksimalus suminis įvertis gali būti 34, o minimalus – 0. Didesnis bendras skalės ir kiekvienos subskalės suminis įvertis rodo didesnę smurto patyrimo lygį.

Šiame tyrime klausimyno vidinis suderinamumas yra geras: bendras skalės (Cronbach'o $\alpha = 0,87$), o subskalių emocinio smurto ($\alpha = 0,86$), fizinio smurto ($\alpha = 0,85$), seksualinio smurto ($\alpha = 0,68$), emocinio apleistumo ($\alpha = 0,84$), fizinio apleistumo ($\alpha = 0,72$).

Tėvystės stresui įvertinti buvo naudota „Tėvystės streso skalė“ (angl. „*The Parental Stress Scale*“) (Berry ir Jones, 1995). Šis instrumentas vertina tėvų jausmus, susijusius su tėvystės vaidmeniu, atsižvelgiant tiek į teigiamus tėvystės aspektus (pvz., emocinė nauda, asmeninis tobulėjimas), tiek į neigiamus (pvz., patiriamas stresas). Leidimas naudoti šį instrumentą buvo gautas iš raidos psichopatologijos centro.

Šis klausimynas yra suskirstytas į keturias subskales, matuojančias įvairius tėvystės streso faktorius: a) Tėvystės pasiekimus. Šis faktorius atskleidžia kokius jausmus tėvai patiria būdami su savo vaiku, kiek jie yra artimi ir koks yra jų tarpusavio ryšys. Pavyzdžiui, tėvai gali jaustis nelaimingi būdami mama/tėčiu, nesijausti artimi savo vaikui, nenorėti leisti laiko su savo vaiku, vaikas gali kelti nemalonius jausmus ir pan.; 2) Tėvystės stresorius. Šis faktorius apima įvairius tėvystės keliamus sunkumus ir reikalavimus. Pavyzdžiui, tėvai gali jausti, kad jiems trūksta laiko ir energijos pasirūpinti savo vaiku, tėvai gali matyti savo vaiką kaip pagrindinį streso šaltinį savo gyvenime, atimantį daug laiko, apribojantį jų laisvą laiką, atnešantį didelę finansinę naštą į šeimą ir pan.; 3) Kontrolės stoka.

Šis faktorius parodo, kaip tėvai subjektyviai vertina savo gebėjimą susitvarkyti su įvairiomis tėvystės situacijomis. Pavyzdžiui, tėvai gali jausti, kad buvimas mama/tėčiu jiems kelia per didelę atsakomybės našta, vaiko turėjimas jiems gali reikšti gyvenimo kontrolės praradimą ir pan.; 4) Pasitenkinimą tėvyste. Šis faktorius atskleidžia, ar tėvai jaučia pasitenkinimą ir džiaugsmą būdami su savo vaiku ir atlikdami tėvystės vaidmenį. Pavyzdžiui, tėvai gali jausti stresą ir gėdą dėl netinkamo vaiko elgesio ir pan.

Šį klausimyną sudaro 18 teiginių, kurie yra vertinami pagal 5 balų Likerto skalę, kur 1 reiškia „stipriai nesutinku“, 2 – „nesutinku“, 3 – „nei sutinku, nei nesutinku“, 4 – „sutinku“, 5 – „stipriai sutinku“. Priklausomai nuo subskalės maksimalus balų skaičius gali svyruoti nuo 15 iki 30, o minimalus balų skaičius gali svyruoti nuo 3 iki 6. Bendras skalės maksimalus suminis įvertis gali būti 90, o minimalus – 18. Didesnis bendras skalės ir kiekvienos subskalės suminis įvertis rodo didesnį tėvystės streso lygį.

Klausimyno autoriai nurodo gerą bendrą skalės vidinį suderinamumą (Cronbach'o $\alpha = 0,83$) (Berry ir Jones, 1995). Šiame tyrime klausimyno vidinis suderinamumas yra geras: bendras skalės (Cronbach'o $\alpha = 0,83$), o subskalių tėvystės pasiekimai ($\alpha = 0,73$), tėvystės stresoriai ($\alpha = 0,77$), kontrolės stoka ($\alpha = 0,75$), pasitenkinimas tėvyste ($\alpha = 0,69$).

2.3. Tyrimo eiga

Tyrimas buvo vykdomas 2025 m. rugsėjo–lapkričio mėn. įvairiuose Vilniaus miesto lopšeliuose-darželiuose, gavus šių įstaigų vadovų raštiškus sutikimus atlikti tyrimą. Anketos buvo pristatytos į įstaigas ir perduotos įstaigų vadovams/vadovų pavaduotojams ugdymui, kurie anketas perdavė tėvams. Tyrimo metu buvo laikytasi tyrimo etikos principų ir reikalavimų. Buvo užtikrintas tiriamųjų konfidencialumas ir anonimiškumas. Kiekviena anketa buvo įdėta į atskirą, užklijuojamą voką. Tėvai prieš atlikdami tyrimą pasirašė, kad sutinka dalyvauti tyrime ir užpildytas anketas grąžino užklijuotuose vokuose.

Anketoje tiriamieji buvo informuoti, jog tyrimas yra skirtas Vilniaus universiteto studentės magistro baigiamajam darbui. Taip pat tiriamieji buvo supažindinti su tyrimo tikslu ir buvo informuoti, jog gauti apklausos atsakymai bus apibendrinti ir naudojami tik moksliniais tikslais. Be to, buvo akcentuojama, jog tyrimas yra anonimiškas, konfidencialus ir savanoriškas. Tyrimo dalyviai bet kuriuo metu galėjo pasitraukti iš tyrimo. Taip pat anketoje buvo nurodyti tyrėjos kontaktai, jei kiltų kokių papildomų klausimų dėl dalyvavimo tyrime.

Tyrimo imtis buvo sudaryta taikant tikslinės atrankos metodą (t.y., į tyrimą buvo įtraukti tik tie tėvai, kurie augina vaikus iki 3 m.). Tyrimo metu buvo išdalintos 496 anketos. Iš viso buvo

grąžintos 377 anketų. Iš jų, 6 buvo netinkamai užpildytos (buvo daug neatsakytų klausimų, ar į visus teiginius buvo atsakyta vienodai) ir 117 neužpildytos (tuščios).

2.4. Duomenų analizės metodai

Statistinei duomenų analizei buvo naudojamas „IBM SPSS Statistics 31“ programinis paketas. Buvo apskaičiuoti aprašomieji statistikos rodikliai: vidurkiai, medianos, standartiniai nuokrypiai, procentinis pasiskirstymas, minimalios/maksimalios reikšmės. Skalių vidinis suderinamumas buvo apskaičiuotas naudojant Cronbach'o α koeficientą. Svarbu pažymėti, jog gerai sudaryto klausimyno Cronbach'o α turėtų būti didesnė už 0,7 (kai kurių autorių teigimu už 0,6) (Pukėnas, 2009). Tyrimo duomenų normalumo sąlygai tikrinti buvo taikytas Shapiro-Wilk testas, taip pat buvo atsižvelgta į histogramas, asimetrijos (angl. *skewness*) ir eksceso (angl. *kurtosis*) koeficientus (žr. 3 priedą). Kadangi duomenys buvo nenormaliai pasiskirstę, buvo taikyti neparametriniai kriterijai. Sąsajos tarp kintamųjų buvo tikrinamos taikant Spearman koreliacijos koeficientą, o skirtumai tarp grupių – taikant Mann-Whitney rangų sumų kriterijų (dviem nepriklausomoms imtims) ir Kruskal-Wallis ranginį kriterijų (trims ir daugiau nepriklausomų imčių). Siekiant nustatyti konkrečius skirtumus tarp grupių, buvo atlikti Mann-Whitney *post hoc* poriniai palyginimai, o koreliacijų skirtumams įvertinti taikytas Fischer *r*-to-*z* transformacijos kriterijus. Gauti rezultatai buvo laikomi statistiškai reikšmingais, kai reikšmingumo lygmuo $< 0,05$ (Drežienė ir Jonuševičienė, 2011).

Taip pat siekiant įvertinti, kaip disociacija medijuoja ryšį tarp nepalankių vaikystės patirčių ir tėvystės streso, buvo taikyta mediacinė analizė (paprastasis mediacijos modelis; žr. 4 priedą), naudojant „PROCESS macro“ papildinį SPSS programoje. Šis modelis padeda suprasti mechanizmus, t.y., paaiškinti, kaip nepriklausomas kintamasis (*X*) veikia priklausomąjį kintamąjį (*Y*) per tarpinį kintamąjį – mediatorių (*M*). Mediacijos reikšmingumas vertinamas pagal netiesioginio poveikio (angl. *indirect effect*) 95 % pasikliautinį intervalą (angl. *bootstrap confidence interval*), kuris yra laikomas statistiškai reikšmingu, jei neapima nulio (Hayes, 2022). Svarbu pažymėti, kad šiame darbe atliekant mediacinę analizę buvo patikrintos ir pašalintos daugiamačės išskirtys. Todėl 10 tiriamųjų nebuvo įtraukti į analizę. Be to, atliekant analizę buvo įtraukti du kontroliniai kintamieji (lytis ir amžius), nes buvo nustatyta, kad jie yra statistiškai reikšmingai susiję su tėvystės stresu.

3. REZULTATAI

3.1. Nepalankių vaikystės patirčių, disociacijos, tėvystės streso aprašomosios charakteristikos

Siekiant įgyvendinti pirmą tyrimo uždavinį, t.y., palyginti nepalankių vaikystės patirčių, disociacijos, tėvystės streso rodiklius tyrimo imtyje, buvo apskaičiuoti aprašomieji statistikos rodikliai (vidurkiai, standartiniai nuokrypiai, minimalios/maksimalios reikšmės) (žr. 2 lentelę).

2 lentelėje galima matyti, kad tyrimo imties bendras nepalankių vaikystės patirčių vidurkis buvo 1,42 ($M = 1,42$, $SD = 0,55$). Didžiausi subskalių vidurkiai buvo emocinio smurto ($M = 1,77$, $SD = 1,02$) ir emocinio apleistumo ($M = 1,67$, $SD = 0,95$), o mažiausi – fizinio apleistumo ($M = 1,17$, $SD = 0,48$) ir seksualinio smurto ($M = 1,04$, $SD = 0,16$). Tai reiškia, kad tiriamieji daugiausiai nurodė, jog vaikystėje patyrė emocinį smurtą ir emocinį apleistumą, o mažiausiai – fizinį apleistumą ir seksualinį smurtą.

Taip pat galima matyti, kad tyrimo imties bendras disociacijos vidurkis buvo 1,20 ($M = 1,20$, $SD = 0,27$). Didžiausias subskalės vidurkis buvo sąmonės ir atminties spragų ($M = 1,37$, $SD = 0,47$), o mažiausias klaidingų sensorinių suvokimų ($M = 1,08$, $SD = 0,21$). Kitaip tariant, tyrimo dalyviai daugiausiai nurodė, kad jiems labiausiai pasireiškia sąmonės ir atminties spragų disociacijos simptomai, o mažiausiai – klaidingi sensoriniai suvokimai.

Be to, iš 2 lentelėje pateiktų rezultatų galima matyti, kad tyrimo imties bendras tėvystės streso vidurkis buvo 1,91 ($M = 1,91$, $SD = 0,41$). Didžiausias subskalės vidurkis buvo tėvystės stresorių ($M = 2,54$, $SD = 0,68$), o mažiausias – tėvystės pasiekimų ($M = 1,29$, $SD = 0,38$). Tai rodo, kad tiriamieji patiria didesnę tėvystės stresą, susijusį su tėvystės stresoriais. Kitaip tariant, tyrimo dalyviai yra labiau linkę sutikti su tuo, jog jie jaučia laiko trūkumą, jiems trūksta energijos pasirūpinti savo vaiku, taip pat patiria finansinius sunkumus, susijusius su vaiko auginimu ir pan. Taip pat tyrimo rezultatai rodo, kad tiriamieji patiria mažesnę stresą, susijusį su tėvystės pasiekimais. Kitaip tariant, tyrime dalyvavę tėvai, yra labiau linkę sutikti su tuo, kad jie jaučiasi laimingi būdami mama/tėčiu, vaikas jiems kelia malonius jausmus, jiems patinka leisti laiką su savo vaiku ir pan.

2 lentelė. Tiriamųjų nepalankių vaikystės patirčių, disociacijos, tėvystės streso rodiklių palyginimas ($N = 254$)

Kintamieji	<i>M</i>	<i>SD</i>	min.	maks.
Nepalankios vaikystės patirtys bendra	1,42	0,55	1,00	3,70
Emocinis smurtas	1,77	1,02	1,00	5,00
Fizinis smurtas	1,46	0,79	1,00	5,00
Seksualinis smurtas	1,04	0,16	1,00	2,00
Emocinis apleistumas	1,67	0,95	1,00	5,00
Fizinis apleistumas	1,17	0,48	1,00	5,00
Disociacija bendra	1,20	0,27	1,00	3,10
Depersonalizacija/derealizacija	1,14	0,30	0,83	3,00
Sąmonės ir atminties spragos	1,37	0,47	1,00	4,60
Klaidingi sensoriniai suvokimai	1,08	0,21	1,00	3,20
Pakartotiniai kognityviniai ir elgesio patyrimai	1,23	0,34	0,75	3,25
Tėvystės stresas bendra	1,91	0,41	1,00	3,28
Tėvystės pasiekimai	1,29	0,38	1,00	3,00
Tėvystės stresoriai	2,54	0,68	1,00	4,50
Kontrolės stoka	1,67	0,67	1,00	3,67
Pasitenkinimas tėvyste	1,41	0,43	1,00	3,00

Pastaba. *M* – vidurkis; *SD* – standartinis nuokrypis; *min.* – mažiausia reikšmė; *maks.* – didžiausia reikšmė.

3.2. Tėvystės streso palyginimas pagal sociodemografinius rodiklius

Siekiant įgyvendinti antrą uždavinį, t.y., palyginti tėvystės streso lygį pagal sociodemografinius rodiklius (lytį, amžių, šeiminę padėtį, vaikų skaičių), duomenys buvo statistiškai apdorojami taikant Spearman koreliacijos koeficientą, Mann-Whitney rangų sumų kriterijų, Kruskal-Wallis ranginį kriterijų bei porinius palyginimus (post hoc). Rezultatai pateikiami 3 – 6 lentelėse.

Iš 3 lentelėje pateiktų rezultatų galima matyti, kad bendras tėvystės streso lygis tarp moterų ir vyrų nesiskiria. Taigi, pirmoji hipotezė, kad moterys patiria didesnę tėvystės stresą, nepasitvirtino. Statistiškai reikšmingas skirtumas išryškėjo tėvystės pasiekimų subskalėje ($U = 2703,00$, $Z = -3,15$, $p = 0,002$). Tai reiškia, kad vyrai patiria didesnę tėvystės stresą, susijusį su tėvystės pasiekimais ($Mdn = 8$, vid. rangas 161,42) nei moterys ($Mdn = 7$, vid. rangas 121,90). Kitaip tariant, vyrai yra rečiau linkę sutikti su tuo, kad jie jaučiasi laimingi būdami tėčiu, vaikas jiems kelia malonius jausmus, jiems patinka leisti laiką su savo vaiku ir pan. nei moterys. Svarbu paminėti, kad kitus tėvystės streso veiksnius tiek moterys, tiek vyrai vertina panašiai.

3 lentelė. Tiriamųjų tėvystės streso palyginimas pagal lygį

Kintamieji	Moterys (<i>n</i> = 218)		Vyrai (<i>n</i> = 36)		Grupių skirtumai		
	<i>Mdn</i>	Vid. rangai	<i>Mdn</i>	Vid. rangai	<i>U</i>	<i>Z</i>	<i>p</i>
Tėvystės stresas bendra	33,00	124,06	36,50	148,32	3174,50	-1,84	0,066
Tėvystės pasiekimai	7,00	121,90	8,00	161,42	2703,00	-3,15	0,002
Tėvystės stresoriai	15,00	124,81	16,00	143,76	3338,50	-1,44	0,150
Kontrolės stoka	5,00	124,82	5,00	143,75	3339,00	-1,48	0,140
Pasitenkinimas tėvyste	4,00	126,18	4,00	135,47	3637,00	-0,734	0,463

Pastaba. *Mdn* – mediana; *U* – Mann-Whitney kriterijaus testas; *Z* – standartizuota testo statistika; *p* – statistinio reikšmingumo lygmuo; Statistiškai reikšmingas skirtumas pažymėtas paryškintu šriftu.

Vertinant tėvystės streso lygį pagal amžių, buvo nustatyta statistiškai reikšminga, teigiama, silpna koreliacija bendroje tėvystės streso skalėje ($r_s = 0,155$, $p = 0,014$) (žr. 4 lentelę). Todėl galima teigti, kad kuo vyresni yra tėvai, tuo jie patiria didesnę tėvystės stresą.

Taip pat buvo nustatytos statistiškai reikšmingos, teigiamos, silpnos koreliacijos tėvystės stresorių ($r_s = 0,131$, $p = 0,037$), kontrolės stokos ($r_s = 0,156$, $p = 0,013$), pasitenkinimo tėvyste ($r_s = 0,194$, $p = 0,002$) subskalėse. Todėl galima daryti išvadą, kad kuo vyresni yra tėvai, tuo jie patiria didesnę tėvystės stresą, susijusį su tėvystės stresoriais, kontrolės stoka ir pasitenkinimu tėvyste.

Svarbu paminėti, kad tėvystės pasiekimų subskalėje nebuvo nustatytas statistiškai reikšmingas skirtumas. Tai reiškia, kad tiek jaunesni, tiek vyresni tėvai patiria panašų tėvystės streso lygį, susijusį su tėvystės pasiekimais.

4 lentelė. Tiriamųjų tėvystės streso palyginimas pagal amžių (*N* = 254)

Kintamieji	Amžius	
	<i>r_s</i>	<i>p</i>
Tėvystės stresas bendra	0,155*	0,014
Tėvystės pasiekimai	0,080	0,204
Tėvystės stresoriai	0,131*	0,037
Kontrolės stoka	0,156*	0,013
Pasitenkinimas tėvyste	0,194**	0,002

Pastaba. r_s – Spearman koreliacijos koeficientas; * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$; Statistiškai reikšmingi skirtumai pažymėti paryškintu šriftu.

Analizuojant tėvystės streso lygį pagal šeiminių padėčių, nebuvo nustatyti statistiškai reikšmingi skirtumai (žr. 5 lentelę). Tai reiškia, kad tiek susituokę, tiek gyvenantys partnerystėje, tiek auginantys vaiką (-us) vieni, patiria panašų tėvystės streso lygį.

5 lentelė. Tiriamųjų tėvystės streso palyginimas pagal šeiminių padėčių

Kintamieji	Susituokę (n = 217)		Gyvena partnerystėje (n = 25)		* Kita (n = 12)		Grupių skirtumai		
	Mdn	Vid. rangai	Mdn	Vid. rangai	Mdn	Vid. rangai	H	df	p
Tėvystės stresas bendra	34,00	127,52	34,00	136,78	31,00	107,75	1,27	2	0,530
Tėvystės pasiekimai	7,00	128,85	7,00	129,18	6,00	99,63	2,01	2	0,366
Tėvystės stresoriai	15,00	128,21	16,00	129,52	14,50	110,42	0,69	2	0,707
Kontrolės stoka	5,00	127,10	5,00	142,08	3,50	104,29	2,32	2	0,314
Pasitenkinimas tėvyste	4,00	127,68	4,00	122,02	4,00	135,63	0,313	2	0,855

Pastaba. Mdn – mediana; H – Kruskal-Wallis kriterijaus testas; df – laisvės laipsniai; p – statistinio reikšmingumo lygmuo; * Kita. Dėl įvairių priežasčių auginantys vaiką (-us) vieni.

Vertinant tėvystės streso lygį pagal šeimoje augančių vaikų skaičių, buvo nustatytas statistiškai reikšmingas skirtumas pasitenkinimo tėvyste subskalėje ($H(2) = 8,06$, $p = 0,018$) (žr. 6 lentelę). Atlikus porinį palyginimą tarp skirtingų šeimoje augančių vaikų skaičiaus grupių, išryškėjo skirtumai tarp vieną ir du vaikus auginančių tėvų ($U = 5123,50$, $Z = -2,72$, $p = 0,007$) (žr. 5 priedą). Buvo nustatyta, kad du vaikus auginantys tėvai (vid. rangas 126,20) patiria didesnę tėvystės stresą, susijusį su pasitenkinimu tėvyste, nei vieną vaiką auginantys tėvai (vid. rangas 103,50). Kitaip tariant, tėvai, auginantys du vaikus jaučia mažesnę pasitenkinimą ir džiaugsmą būdami su savo vaiku ir atlikdami tėvystės vaidmenį, nei vieną vaiką auginantys tėvai. Nepaisant to, bendras tėvystės streso lygis tarp grupių statistiškai reikšmingai nesiskiria.

6 lentelė. Tiriamųjų tėvystės streso palyginimas pagal šeimoje augančių vaikų skaičių

Kintamieji	1 vaikas (n = 122)		2 vaikai (n = 105)		3 ir daugiau (n = 27)		Grupių skirtumai		
	Mdn	Vid. rangai	Mdn	Vid. rangai	Mdn	Vid. rangai	H	df	p
Tėvystės stresas bendra	33,00	119,63	34,00	132,46	36,00	143,78	3,21	2	0,200
Tėvystės pasiekimai	7,00	122,07	7,00	128,51	7,00	148,13	3,12	2	0,210
Tėvystės stresoriai	14,50	118,77	16,00	136,18	16,00	133,19	3,37	2	0,185
Kontrolės stoka	4,50	122,25	5,00	133,27	5,00	128,78	1,36	2	0,508
Pasitenkinimas tėvyste	4,00	114,48	4,00	139,79	4,00	138,57	8,06	2	0,018

Pastaba. Mdn – mediana; H – Kruskal-Wallis kriterijaus testas; df – laisvės laipsniai; p – statistinio reikšmingumo lygmuo; Statistiškai reikšmingas skirtumas pažymėtas paryškintu šriftu.

3.3. Nepalankių vaikystės patirčių, disociacijos, tėvystės streso sąsajos

Siekiant įgyvendinti trečią uždavinį, t.y., įvertinti nepalankių vaikystės patirčių, disociacijos ir tėvystės streso sąsajas, duomenys buvo statistiškai apdorojami taikant Spearman koreliacijos koeficientą. Skirtumai tarp grupių (vyrų, moterų) buvo vertinami taikant Fisher r -to- z kriterijų.

Atlikus visos imties koreliacinę analizę tarp nepalankių vaikystės patirčių, disociacijos ir tėvystės streso, nustatyta statistiškai reikšmingų sąsajų. Rezultatai pateikiami 7 lentelėje.

Nepalankių vaikystės patirčių ir disociacijos sąsajos. Gauti rezultatai rodo, kad skirtingos nepalankių vaikystės patirčių rūšys yra statistiškai reikšmingai tarpusavyje susijusios. Ryšių stiprumas svyravo nuo silpno iki stipraus (r_s nuo 0,143 iki 0,711). Tai rodo, kad tiriamieji, patyrę vieną nepalankių vaikystės patirčių rūšį, nurodė patyrę ir kitas. Pavyzdžiui, buvo nustatytos teigiamos, stiprios koreliacijos tarp emocinio smurto ir fizinio smurto ($r_s = 0,711$) bei emocinio smurto ir emocinio apleistumo ($r_s = 0,629$). Tai reiškia, kad emocinį smurtą vaikystėje patyrę tėvai, taip pat patyrė fizinį smurtą ir emocinį apleistumą. Taip pat buvo nustatyta, kad skirtingi disociacijos simptomai yra tarpusavyje statistiškai reikšmingai susiję. Koreliacijos buvo vidutinio stiprumo (r_s nuo 0,411 iki 0,530). Tai reiškia, kad skirtingi disociaciniai simptomai yra linkę pasireikšti kartu. Pavyzdžiui, buvo nustatytos teigiamos, vidutinio stiprumo koreliacijos tarp pakartotinių kognityvinių ir elgesio patyrimų, depersonalizacijos/derealizacijos ($r_s = 0,446$), sąmonės ir atminties spragų ($r_s = 0,450$), klaidingų sensorinių suvokimų ($r_s = 0,408$). Todėl galima daryti išvadą, kad tiriamiesiems, kuriems pasireiškė pakartotiniai kognityviniai ir elgesio patyrimo disociaciniai simptomai, taip pat pasireiškė ir kiti disociaciniai simptomai (depersonalizacija/derealizacija, sąmonės ir atminties spragos bei klaidingi sensoriniai suvokimai).

Be to, buvo nustatyta, kad beveik visos nepalankių vaikystės patirčių rūšys (emocinis smurtas, fizinis smurtas, emocinis apleistumas, fizinis apleistumas) statistiškai reikšmingai siejasi su skirtingais disociacijos simptomais. Koreliacijų stiprumas buvo silpnas (r_s nuo 0,181 iki 0,277). Svarbu paminėti, kad seksualinis smurtas buvo statistiškai reikšmingai susijęs tik su depersonalizacija/derealizacija ($r_s = 0,171$).

Taigi, apibendrinant galima teigti, kad antroji hipotezė pasitvirtino. Rezultatai atskleidė, kad didesnis nepalankių vaikystės patirčių patyrimas susijęs su labiau išreikšta disociacija.

Nepalankių vaikystės patirčių ir tėvystės streso sąsajos. Gauti rezultatai rodo, kad tėvystės streso veiksniai yra statistiškai reikšmingai tarpusavyje susiję. Koreliacijų stiprumas svyravo nuo silpno iki stipraus (r_s nuo 0,343 iki 0,652). Pavyzdžiui, buvo nustatytos teigiamos, vidutiniškai stiprios koreliacijos tarp pasitenkinimo tėvyste, tėvystės pasiekimų ($r_s = 0,463$), tėvystės stresorių ($r_s = 0,555$) ir kontrolės stokos ($r_s = 0,516$). Tai reiškia, kad kuo tėvai patiria didesnę tėvystės stresą, susijusį su pasitenkinimu tėvyste, tuo jie patiria didesnę tėvystės stresą ir dėl kitų tėvystės streso veiksnių

(tėvystės pasiekimų, tėvystės stresorių, kontrolės stokos). Taip pat rezultatai atskleidė, kad emocinis apleistumas buvo statistiškai reikšmingai susijęs su visais tėvystės streso veiksniais. Koreliacijų stiprumas buvo silpnas (r_s nuo 0,184 iki 0,210). Taip pat buvo nustatyta, kad emocinis smurtas statistiškai reikšmingai siejasi su tėvystės stresoriais ($r_s = 0,123$) ir kontrolės stoka ($r_s = 0,124$). Be to, svarbu paminėti, kad tarp fizinio smurto, seksualinio smurto, fizinio apleistumo ir įvairių tėvystės streso veiksnių nebuvo nustatytų statistiškai reikšmingų sąsajų.

Apibendrinant nepalankių vaikystės patirčių ir tėvystės streso sąsajas, galima teigti, kad kuo daugiau tiriamieji patyrė emocinio apleistumo ir emocinio smurto, tuo didesnę tėvystės stresą jie patiria dėl įvairių tėvystės streso veiksnių. Taigi, trečioji hipotezė, kad didesnis nepalankių vaikystės patirčių patyrimas susijęs su didesniu tėvystės stresu, pasitvirtino tik iš dalies.

Disociacijos ir tėvystės streso sąsajos. Buvo nustatyta, kad beveik visi disociacijos simptomai (depersonalizacija/derealizacija, sąmonės ir atminties spragos, klaidingi sensoriniai suvokimai) yra statistiškai reikšmingai susiję su įvairiais tėvystės streso veiksniais. Koreliacijų stiprumas buvo silpnas (r_s nuo 0,127 iki 0,276). Taip pat buvo nustatyta, kad pakartotiniai kognityviniai ir elgesio patyrimai siejasi su beveik visais tėvystės streso veiksniais (išskyrus tėvystės pasiekimus). Koreliacijų stiprumas taip pat buvo silpnas (r_s nuo 0,206 iki 0,226).

Apibendrinant disociacijos ir tėvystės streso sąsajas, galima teigti, kad kuo tėvams labiau pasireiškia įvairūs disociacijos simptomai, tuo didesnę tėvystės stresą jie patiria dėl įvairių tėvystės streso veiksnių.

7 lentelė. Nepalankių vaikystės patirčių, disociacijos, tėvystės streso sąsajos ($N = 254$)

Kintamieji	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1 Emocinis smurtas	—												
2 Fizinis smurtas	0,711***	—											
3 Seksualinis smurtas	0,175**	0,143*	—										
4 Emocinis apleistumas	0,629***	0,410***	0,176**	—									
5 Fizinis apleistumas	0,349***	0,253***	0,181**	0,408***	—								
6 Depersonalizacija/derealizacija	0,257***	0,267***	0,171**	0,181**	0,277***	—							
7 Sąmonės ir atminties spragos	0,231***	0,248***	0,086	0,202**	0,246***	0,443***	—						
8 Klaidingi sensoriniai suvokimai	0,220***	0,223***	0,059	0,221***	0,241***	0,411***	0,530***	—					
9 Pakartotiniai kognityviniai ir elgesio patyrimai	0,279***	0,187**	0,048	0,253***	0,227***	0,446***	0,450***	0,408***	—				
10 Tėvystės pasiekimai	0,081	0,057	0,008	0,198**	0,092	0,148*	0,168**	0,127*	0,102	—			
11 Tėvystės stresoriai	0,123*	0,048	-0,076	0,184**	0,059	0,188**	0,238***	0,181**	0,206***	0,343***	—		
12 Kontrolės stoka	0,124*	0,118	-0,013	0,210***	0,075	0,213***	0,276***	0,207***	0,225***	0,471***	0,652***	—	
13 Pasitenkinimas tėvyste	0,117	0,017	-0,093	0,205***	0,041	0,183**	0,217***	0,155*	0,226***	0,463***	0,555***	0,516***	—

Pastaba. * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$; Statistiškai reikšmingi skirtumai pažymėti paryškintu šriftu.

Atsižvelgiant į visos imties koreliacijas, tolesnei vyrų ir moterų koreliacinei analizei buvo naudojami bendri skalių įverčiai (be subskalių).

Iš 8 lentelėje pateiktų rezultatų galima matyti, kad tiek moterų, tiek vyrų grupėse nepalankios vaikystės patirtys yra statistiškai reikšmingai susijusios su disociacija. Tačiau vyrų grupėje šis ryšys yra stipresnis nei moterų ($Z = 2,13, p = 0,03$).

Taip pat galima matyti, kad moterų grupėje buvo nustatytos statistiškai reikšmingos sąsajos tarp nepalankių vaikystės patirčių ir tėvystės streso ($r_s = 0,241$) bei disociacijos ir tėvystės streso ($r_s = 0,306$), o vyrų grupėje tarp disociacijos ir tėvystės streso ($r_s = 0,409$). Nepaisant to, šie skirtumai tarp grupių nėra statistiškai reikšmingi.

8 lentelė. *Nepalankių vaikystės patirčių, disociacijos, tėvystės streso sąsajos tarp moterų ($n = 218$) ir vyrų ($n = 36$)*

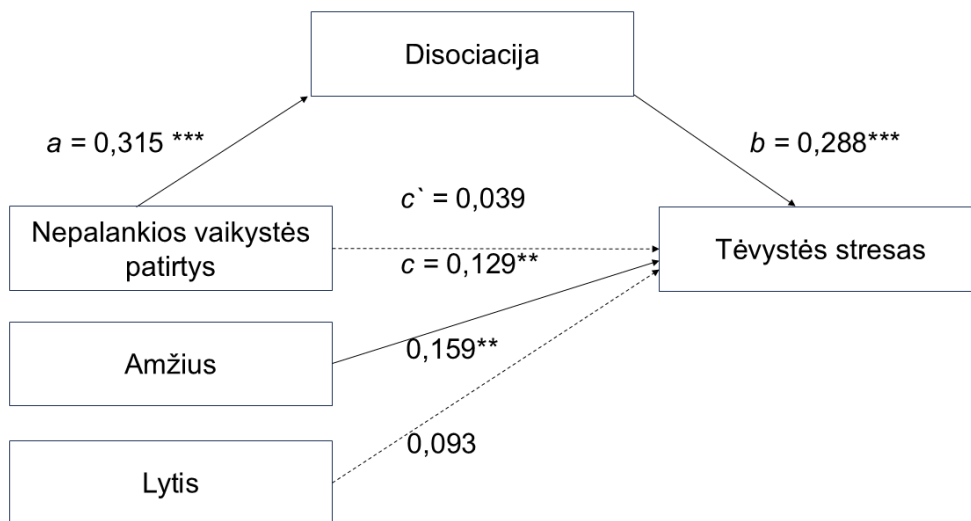
Kintamieji	Moterys r_s (p)	Vyrai r_s (p)	Z (p)
Nepalankios vaikystės patirtys – Disociacija	0,300*** (<0,001)	0,624*** (<0,001)	2,13 (0,03)
Nepalankios vaikystės patirtys – Tėvystės stresas	0,241*** (<0,001)	0,113 (0,512)	0,70 (0,48)
Disociacija – Tėvystės stresas	0,306*** (<0,001)	0,409* (0,013)	0,63 (0,53)

Pastaba. r_s – Spearman koreliacijos koeficientas; Z – Fisher r -to- z kriterijus; p – reikšmingumo lygmuo; * $p < 0,05$, *** $p < 0,001$; Statistiškai reikšmingas skirtumas pažymėtas paryškintu šriftu.

3.4. Mediaciniai ryšiai tarp nepalankių vaikystės patirčių, disociacijos, tėvystės streso

Siekiant įgyvendinti ketvirtą uždavinį, t.y., įvertinti, kaip disociacija medijuoja ryšį tarp nepalankių vaikystės patirčių ir tėvystės streso, buvo taikyta mediacinė analizė (paprastasis mediacijos modelis) (žr. 4 priedą). Atsižvelgiant į anksčiau nustatytas statistiškai reikšmingas sąsajas (žr. 3.3 skyrių), mediacinė analizė buvo atlikta naudojant bendrus skalių įverčius (be subskalių).

Mediacinės analizės metu buvo sudaryti trys regresijos modeliai, kuriuose X – nepriklausomas kintamasis (nepalankios vaikystės patirtys bendra skalė), M – mediatorius (disociacija bendra skalė), Y – priklausomas kintamasis (tėvystės stresas bendra skalė). Taip pat į modelius buvo įtraukiami du kontroliniai kintamieji (lytis ir amžius) (žr. 1 pav.).

1 pav. Nepalankių vaikystės patirčių ir tėvystės streso sąsajos medijuojant disociacijai

Pastaba. Schemoje pateikiami standartizuoti regresijos koeficientai; ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$; Punktyrine linija pažymėtos statistiškai nereikšmingos sąsajos.

Pirmajame modelyje buvo tikrinamas nepalankių vaikystės patirčių poveikis disociacijai (kelias *a*). Rezultatai atskleidė, kad šis modelis buvo statistiškai reikšmingas ($F = 9,03$, $p < 0,001$) ir paaiškino 10,15 % disociacijos duomenų variacijos ($R^2 = 0,1015$). Šiame modelyje buvo nustatyta, kad didesnis nepalankių vaikystės patirčių patyrimas prognozuoja didesnę disociaciją ($p < 0,001$). Tuo tarpu amžius ($p = 0,540$) ir lytis ($p = 0,469$) nebuvo statistiškai reikšmingai susiję su disociacija. Tai reiškia, kad kuo daugiau nepalankių vaikystės patirčių patyrė tėvai, tuo jiems labiau pasireiškia disociacija.

Antrajame modelyje buvo analizuojamas disociacijos poveikis tėvystės stresui (kelias *b*) bei nepalankių vaikystės patirčių tiesioginis poveikis tėvystės stresui (*c'* kelias). Modelis buvo statistiškai reikšmingas ($F = 9,12$, $p < 0,001$) ir paaiškino 13,24 % tėvystės streso duomenų variacijos ($R^2 = 0,1324$). Šiame modelyje buvo nustatyta, kad didesnė disociacija ($p < 0,001$) ir didesnis tiriamųjų amžius ($p = 0,010$) prognozuoja didesnę tėvystės stresą. Tuo tarpu lytis nebuvo statistiškai reikšmingai susijusi su tėvystės stresu ($p = 0,128$). Tai rodo, kad kuo labiau tiriamiesiems pasireiškia disociacijos simptomai ir kuo jie yra vyresni, tuo didesnę tėvystės stresą jie patiria.

Taip pat rezultatai atskleidė, kad nepalankių vaikystės patirčių tiesioginis poveikis tėvystės stresui nėra statistiškai reikšmingas ($p = 0,543$). Tai reiškia, kad nepalankių vaikystės patirčių poveikis tėvystės stresui pasireiškia netiesiogiai, bet per mediacinį mechanizmą, t.y., disociaciją.

Šiame modelyje buvo nustatyta, kad netiesioginis poveikis yra statistiškai reikšmingas ($a \times b = 0,091$, 95 % PI [0,0337; 0,1612]).

Trečiajame modelyje buvo vertinamas nepalankių vaikystės patirčių visas poveikis tėvystės stresui neatsižvelgiant į mediatorių (kelias c). Rezultatai atskleidė, kad šis modelis buvo statistiškai reikšmingas ($F = 4,94$, $p = 0,0024$) ir paaiškino 5,81 % tėvystės streso duomenų variacijos ($R^2 = 0,581$). Šiame modelyje buvo nustatyta, kad didesnis nepalankių vaikystės patirčių patyrimas ($p < 0,001$) ir didesnis tiriamųjų amžius ($p = 0,008$) prognozuoja didesnę tėvystės stresą. Tuo tarpu lytis nėra statistiškai reikšmingai susijusi su tėvystės stresu ($p = 0,954$). Taigi, rezultatai rodo, kad yra ryšys tarp nepalankių vaikystės patirčių ir tėvystės streso, tačiau jis yra netiesioginis.

Apibendrinant visų modelių rezultatus galima teigti, kad ketvirtoji hipotezė pasitvirtino. Rezultatai atskleidė, kad yra statistiškai reikšmingas ryšys tarp nepalankių vaikystės patirčių ir tėvystės streso, tačiau įtraukus mediatorių (disociaciją) tiesioginis ryšys tampa nereikšmingas. Tai reiškia, kad disociacija pilnai medijuoja ryšį tarp nepalankių vaikystės patirčių ir tėvystės streso.

4. REZULTATŲ APITARIMAS

Šiuo tyrimu buvo siekta išanalizuoti nepalankių vaikystės patirčių, disociacijos ir tėvystės streso sąsajas tėvų, auginančių vaikus iki 3 m., imtyje. Ankstyvosios tėvystės laikotarpis yra itin svarbus, nes gimus vaikui tėvams tenka prisitaikyti prie naujų vaidmenų, pareigų, pokyčių tarpusavio santykiuose ir pan. Dėl šių priežasčių tėvai gali susidurti su įvairiais iššūkiais ir patirti didesnę tėvystės stresą. Atsižvelgiant į tai, šio tyrimo rezultatai yra ypač reikšmingi, nes leidžia geriau suprasti, kaip nepalankios vaikystės patirtys ir disociacija gali būti susijusios su tėvystės stresu.

4.1. Nepalankių vaikystės patirčių, disociacijos, tėvystės streso rodiklių analizė tyrimo imtyje

Pirmiausiai buvo siekiama palyginti nepalankių vaikystės patirčių, disociacijos ir tėvystės streso rodiklius tyrimo imtyje.

Tyrimo dalyvavę tėvai daugiausiai nurodė, jog vaikystėje patyrė emocinį smurtą ir emocinį apleistumą, o mažiausiai – fizinį apleistumą ir seksualinį smurtą. Ankstesni tyrimų rezultatai rodo nevienodas tendencijas. Pavyzdžiui, Fernandes et al. (2025) tyrimo rezultatai yra panašūs į šio tyrimo rezultatus. Kitaip nei Fernandes et al. (2025), Petrikova, Kascakova, Furstova, Hasto ir Tavel (2021) nustatė, kad labiausiai paplitusios nepalankių vaikystės patirčių rūšys yra emocinis apleistumas ir fizinis apleistumas, o mažiausiai – seksualinis smurtas. Priešingai, Zhang et al. (2020) tyrimo rezultatai atskleidė, kad labiausiai paplitęs yra emocinis smurtas ir fizinis smurtas, o mažiausiai seksualinis smurtas, emocinis bei fizinis apleistumas. Taip pat Swedo et al. (2024) nustatė, kad labiausiai paplitęs yra emocinis ir fizinis smurtas. Taigi, skirtingų tyrimų rezultatai rodo skirtingas tendencijas, tačiau galima matyti, kad daugiausiai pasireiškiančios nepalankių vaikystės patirčių rūšys yra emocinio pobūdžio (emocinis smurtas, emocinis apleistumas), o mažiausiai seksualinis smurtas.

Taip pat tyrimo dalyviai daugiausiai nurodė, kad jiems labiausiai pasireiškia sąmonės ir atminties spragų disociacijos simptomai, o mažiausiai – klaidingi sensoriniai suvokimai. Šio tyrimo rezultatai sutampa su Raklevičiūtės (2023) tyrimo rezultatais. Priešingai, Zanarini, Frankenburg, Jager-Hyman, Reich, ir Fitzmaurice (2008) nustatė, kad tiriamiesiems labiausiai pasireiškia kognityvinių ir elgesio patyrimų disociaciniai simptomai, o mažiausiai sąmonės ir atminties spragų.

Be to, šiame tyrime buvo nustatyta, kad tiriamieji patiria didesnę tėvystės stresą, susijusį su tėvystės stresoriais (tėvai jaučia laiko trūkumą, jiems trūksta energijos pasirūpinti savo vaiku, taip pat patiria finansinius sunkumus, susijusius su vaiko auginimu ir pan.). Priešingai, tyrimo

rezultatai rodo, kad tiriamieji patiria mažesnę stresą, susijusį su tėvystės pasiekimais (tėvai jaučiasi laimingi būdami mama/tėčiu, vaikas jiems kelia malonius jausmus, jiems patinka leisti laiką su savo vaiku ir pan.). Panašiai rodo ir kitų tyrimų rezultatai (Montoro-Pérez, Escribano, Richart-Martínez, Mármol-López ir Montejano-Lozoya, 2023; Šulmaitė, 2020).

Apibendrinant šio ir ankstesnių tyrimų rezultatus, galima matyti, kad tiek nepalankių vaikystės patirčių, tiek disociacijos, tiek tėvystės streso rodikliai skirtinguose tyrimuose varijuoja. Nepaisant to, kai kurių tyrimų rezultatai sutampa su šio tyrimo rezultatais. Vis tik, reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad tyrimo rezultatams galėjo turėti reikšmės įvairūs veiksniai, pvz., tiriamųjų heterogeniškumas, kultūriniai skirtumai ir pan. Atsižvelgiant į tai, galima teigti, kad šio tyrimo rezultatai labiau atspindi šios tiriamųjų imties ypatumus nei bendras tendencijas populiacijoje.

4.2. Tėvystės streso analizė pagal sociodemografinius rodiklius

Analizuojant tėvystės streso lygį pagal lytį, buvo nustatyta, kad tiek moterys, tiek vyrai patiria panašų tėvystės streso lygį ir tik vienoje subskalėje išryškėjo statistiškai reikšmingas skirtumas. Buvo nustatyta, kad vyrai patiria didesnę tėvystės stresą, susijusį su tėvystės pasiekimais nei moterys. Tai reiškia, kad vyrai yra rečiau linkę sutikti su tuo, kad jie jaučiasi laimingi būdami tėčiu, vaikas jiems kelia malonius jausmus, jiems patinka leisti laiką su savo vaiku ir pan. nei moterys. Taigi, hipotezė nepasitvirtino, kad moterys patiria didesnę tėvystės stresą nei vyrai. Ankstesni tyrimai rodo nevienareikšmius rezultatus. Vieni tyrimai atskleidė, kad moterys patiria didesnę tėvystės streso lygį nei vyrai (Rusu et al., 2025; Scheibner et al., 2024; Trumello et al., 2022; Zych et al., 2025). Priešingai, Krüger ir Rüther (2022) nustatė, kad vyrai patiria didesnę tėvystės stresą nei moterys. Kituose tyrimuose nebuvo nustatytų statistiškai reikšmingų skirtumų tarp vyrų ir moterų tėvystės streso (Friedmann, Wenzel, Richter, Nehring ir Mall, 2025; Nithya ir Thomas, 2021; Segre, Clavenna, Roberti, Campi ir Bonati, 2024). Šie nevienareikšmiai tyrimų rezultatai gali būti aiškinami tuo, kad pastaraisiais metais vyrai vis labiau įsitraukia į vaikų priežiūrą bei jų auginimą ir jiems yra keliami didesni tėvystės reikalavimai nei anksčiau. Vis tik moterys yra linkusios daugiau prisiimti atsakomybės už vaikų priežiūrą ir namų ruošos darbus nei vyrai (Friedmann et al., 2025; O'Sullivan et al., 2022).

Vertinant tėvystės streso lygį pagal amžių, buvo nustatyta, kad vyresni tėvai patiria didesnę tėvystės stresą nei jaunesni. Kitaip tariant, tyrime dalyvavę vyresnio amžiaus tėvai yra labiau linkę sutikti su tuo, kad jiems trūksta laiko ir energijos pasirūpinti savo vaiku, vaikas yra pagrindinis streso šaltinis gyvenime, atimantis daug laiko ir apribojantis jų laisvą laiką, atnešantis finansinę naštą į šeimą, buvimas mama/tėčiu jiems kelia per didelę atsakomybės naštą ir pan. Svarbu paminėti, kad tėvystės pasiekimų subskalėje nebuvo nustatytas statistiškai reikšmingas skirtumas.

Tai reiškia, kad tiek vyresnio, tiek jaunesnio amžiaus tėvai yra linkę sutikti su tuo, kad jie yra laimingi būdami mama/tėčiu, jaučiasi artimi savo vaikui, nori leisti laiką su savo vaiku ir pan. Įvairūs ankstesni tyrimai atskleidė nevienareikšmius rezultatus. Pavyzdžiui, Jadva et al. (2022) tyrimo rezultatai sutampa su šio tyrimo rezultatais. Priešingai, Rusu et al. (2025) nustatė, kad jaunesni tėvai patiria didesnę tėvystės stresą nei vyresni. Šiuos rezultatus galima paaiškinti tuo, kad skirtingo amžiaus tėvai gali susidurti su skirtingais iššūkiais tėvystėje. Pavyzdžiui, jaunesni tėvai gali turėti mažiau finansinių išteklių ir mažiau gyvenimiškos patirties, susijusios su tėvyste (Rusu et al., 2025). Tuo tarpu vyresni tėvai gali jausti, jog jie yra labiau pasirengę tėvystei, turėti daugiau finansinių išteklių, jausti didesnę pasitenkinimą tėvyste, būti kantrūs ir pan. (Ahmad, Sechi ir Vismara, 2024). Nepaisant to, vyresnio amžiaus tėvai gali sulaukti mažiau socialinės paramos. Dėl to, kad jų draugai ir šeimos nariai yra vyresnio amžiaus ir gali būti mažiau pasiekiami arba galintys suteikti pagalbą. Taip pat vyresnio amžiaus tėvai gali jausti energijos trūkumą pasirūpinti mažamečiu vaiku. Be to, jie gali jausti nerimą dėl savo vaiko (-ų) ateities, jei jiems kas nutiktų (pvz., numirtų, pablogėtų sveikata ir pan.) (Jadva et al., 2022).

Analizuojant tėvystės streso lygį pagal šeiminių padėčių nebuvo nustatytų statistiškai reikšmingų skirtumų. Tai rodo, kad tiek susituokę, tiek gyvenantys partnerystėje, tiek auginantys vaiką (-us) vieni, patiria panašų tėvystės streso lygį. Šie rezultatai sutampa su Çekiç ir Karageyik (2021) tyrimo rezultatais. Vis tik, kitų tyrimų rezultatai atskleidė, kad didesnę tėvystės stresą patiria tėvai, auginantys vaiką (-us) vieni, nei susituokę ar gyvenantys partnerystėje (Copeland ir Harbaugh, 2005; Kristjánsdóttir, 2020). Tai gali būti paaiškinama tuo, kad susituokę ar gyvenantys partnerystėje gali pasidalyti vaiko priežiūra, namų ruošos darbais, palaikyti vienas kitą stresinėse situacijose, taip pat turi daugiau finansinių išteklių ir pan. Priešingai, tėvai auginantys vaiką (-us) vieni turi mažiau tokių galimybių ir turi didesnę tėvystės streso riziką, tačiau ši rizika gali būti sumažinama gaunant socialinę paramą iš kitų šaltinių, pavyzdžiui, tėvų, draugų, kitų artimųjų ir pan. (Rusu et al., 2025). Atsižvelgiant į šią tyrimą gautus rezultatus, svarbu pažymėti, kad didžioji dalis tėvų buvo susituokę ir gyvenantys partnerystėje ir tik nedidelė dalis auginantys vaiką (-us) vieni. Todėl šiuos rezultatus reikėtų interpretuoti atsargiai.

Vertinant tėvystės streso lygį pagal šeimoje augančių vaikų skaičių, buvo nustatyta, kad tiek vieną, tiek du, tiek tris ir daugiau vaikų auginantys tėvai patiria panašų tėvystės streso lygį. Tačiau vienoje suskaldymo išryškėjo statistiškai reikšmingas skirtumas tarp grupių. Buvo nustatyta, kad du vaikus auginantys tėvai patiria didesnę tėvystės stresą, susijusį su pasitenkinimu tėvyste, nei vieną vaiką auginantys tėvai. Tai rodo, kad du vaikus auginantys tėvai jaučia mažesnę pasitenkinimą ir džiaugsmą būdami su savo vaiku ir atlikdami tėvystės vaidmenį, nei vieną vaiką auginantys tėvai. Panašūs rezultatai nustatyti ir kituose tyrimuose (Hong ir Liu, 2019; Oyarzún-Farías et al., 2021; Qian, Mei, Tian ir Dou, 2021). Šie rezultatai gali būti paaiškinami tuo, kad

didesnis vaikų skaičius šeimoje reikalauja didesnių išteklių (pvz., finansinių, laiko, energijos ir kt.). Kitas svarbus aspektas yra tas, kad tėvams tenka prisitaikyti prie kiekvieno vaiko individualių savybių ir poreikių. Be to, tėvams tenka valdyti tarpusavio santykius tarp vaikų, kurie gali sukelti papildomų iššūkių ir pan. (Qian et al., 2021).

Apibendrinus tėvystės streso lygio analizės rezultatus pagal sociodemografinius rodiklius galima matyti, kad bendras tėvystės streso lygis nėra susijęs su lytimi, šeimine padėtimi, šeimoje augančių vaikų skaičiumi. Nepaisant to, didesnis tiriamųjų amžius yra susijęs su didesniu tėvystės stresu. Šie rezultatai atskleidžia, kad tėvystės stresas yra daugialypis ir sudėtingas konstruktas, priklausantis ne tik nuo sociodemografinių veiksnių, bet ir kitų svarbių sudedamųjų dalių (pvz., tėvų asmeninių savybių, šeimos konteksto, socialinės aplinkos, ankstyvųjų vaikystės patirčių ir kt.).

4.3. Nepalankių vaikystės patirčių, disociacijos, tėvystės streso sąsajos

Analizuojant visos tyrimo imties rezultatus buvo nustatytos statistiškai reikšmingos sąsajos tarp nepalankių vaikystės patirčių, disociacijos ir tėvystės streso.

Nepalankių vaikystės patirčių ir disociacijos sąsajos. Rezultatai atskleidė, kad skirtingos nepalankių vaikystės patirčių rūšys yra statistiškai reikšmingai tarpusavyje susijusios. Tai reiškia, kad tyrimo dalyviai, patyrę vieną nepalankių vaikystės patirčių rūšį, nurodė patyrę ir kitas. Pavyzdžiui, buvo nustatyta, kad tėvai, patyrę emocinį smurtą, taip pat patyrė fizinį smurtą ir emocinį apleistumą. Įvairūs ankstesnių tyrimų rezultatai sutampa su šio tyrimo rezultatais, kad nepalankios vaikystės patirtys dažniausiai pasireiškia ne pavieniui, o kartu su kitomis nepalankiomis vaikystės patirtimis (Damodaran ir Paul, 2017; J. H. Wang, Merrin, X. Wang, Liu ir Kiefer, 2025; Lacey, Howe, Kelly-Irving, Bartley ir Kelly, 2020; Van Wyk, 2023).

Taip pat tyrimo rezultatai atskleidė, kad skirtingi disociacijos simptomai yra tarpusavyje statistiškai reikšmingai susiję. Tai reiškia, kad skirtingi disociaciniai simptomai yra linę pasireikšti kartu. Pavyzdžiui, buvo nustatyta, kad tiriamiesiems, kuriems pasireiškė pakartotiniai kognityviniai ir elgesio patyrimo disociaciniai simptomai, taip pat pasireiškė ir kiti disociaciniai simptomai (depersonalizacija/derealizacija, sąmonės ir atminties spragos bei klaidingi sensoriniai suvokimai). Ankstesnių tyrimų rezultatai sutampa su šio tyrimo rezultatais (Daniels et al., 2024; de Oliveira Maraldi, 2022; Dunalska, Jakubczyk, Szulc ir Szejko, 2026).

Be to, buvo nustatyta, kad beveik visos nepalankių vaikystės patirčių rūšys (emocinis smurtas, fizinis smurtas, emocinis apleistumas, fizinis apleistumas) statistiškai reikšmingai siejasi su skirtingais disociacijos simptomais. Tai reiškia, kad kuo daugiau nepalankių vaikystės patirčių patyrė tiriamieji, tuo labiau jiems pasireiškia įvairūs disociaciniai simptomai. Taigi, išsikelta

hipotezė pasitvirtino, kad didesnis nepalankių vaikystės patirčių patyrimas susijęs su labiau išreikšta disociacija. Tokius pačius rezultatus atskleidė ir kitų tyrimų autoriai, nagrinėję sąsajas tarp nepalankių vaikystės patirčių ir disociacijos (Daniels et al., 2024; Vonderlin et al., 2018; Wagner-Skacel et al., 2022). Mokslinėje literatūroje pabrėžiama, kad disociacija yra dažnas reiškinys tarp nepalankias vaikystės patirtis, ar lėtinį stresą patyrusių žmonių. Šis mechanizmas veikia kaip apsauginė reakcija ir padeda reguliuoti labai intensyvius jausmus, kai žmogus neturi vidinių (pvz., adaptyvių streso įveikos strategijų) ar išorinių resursų (pvz., socialinės paramos), padedančių susidoroti su trauminėmis patirtimis (Fung et al., 2023; Fung et al., 2019; Wagner-Skacel et al., 2022).

Nepalankių vaikystės patirčių ir tėvystės streso sąsajos. Buvo nustatyta, kad tėvystės streso veiksniai yra statistiškai reikšmingai tarpusavyje susiję. Pavyzdžiui, buvo nustatyta, kad kuo tėvai patiria didesnę tėvystės stresą, susijusį su pasitenkinimu tėvyste, tuo jie patiria didesnę tėvystės stresą ir dėl kitų tėvystės streso veiksnių (tėvystės pasiekimų, tėvystės stresorių, kontrolės stokos). Kotsis et al. (2023) tyrimo rezultatai atskleidė panašias tendencijas.

Taip pat buvo nustatyta, kad vaikystėje patirtas emocinis apleistumas yra statistiškai reikšmingai susijęs su visais tėvystės streso veiksniais, o emocinis smurtas su tėvystės stresoriais ir kontrolės stoka. Be to, svarbu pažymėti, kad tarp vaikystėje patirto fizinio smurto, seksualinio smurto, fizinio apleistumo ir įvairių tėvystės streso veiksnių nebuvo nustatytų statistiškai reikšmingų sąsajų. Įvairūs tyrimai rodo, kad didesnis nepalankių vaikystės patirčių patyrimas yra susijęs su didesniu tėvystės stresu (Crouch et al., 2019; Lange et al., 2019). Literatūroje akcentuojama, kad nepalankios vaikystės patirtys gali sutrikdyti hormonų veiklą, kuri yra labai svarbi reakcijų į stresą ir emocijų reguliacijai. Pavyzdžiui, sutrikus homeostazei gali atsirasti padidėjęs organizmo budrumas į įvairius išorinius dirgiklius (pvz., tėvystės reikalavimus), nes streso sistemos yra pernelyg apkrautos ir nebegali efektyviai reguliuoti su stresu susijusių kūno procesų. Šie sutrikimai gali neigiamai paveikti tėvų elgesį (pvz., tėvams gali būti sunku atpažinti vaiko signalus ir tinkamai į juos reaguoti). Dėl šių priežasčių gali padidėti tėvystės stresas (Fernandes et al., 2025; Lange et al., 2019). Vis tik, svarbu pažymėti, kad šiame tyrime išsikelta prielaida, jog didesnis nepalankių vaikystės patirčių patyrimas yra susijęs su didesniu tėvystės stresu, pasitvirtino tik iš dalies. Dėl to, kad tik kelios nepalankių vaikystės patirčių rūšys (emocinis apleistumas ir emocinis smurtas) buvo susijusios su didesniu tėvystės stresu.

Disociacijos ir tėvystės streso sąsajos. Šio tyrimo rezultatai atskleidė, kad beveik visi disociacijos simptomai (depersonalizacija/derealizacija, sąmonės ir atminties spragos, klaidingas sensorinis suvokimas) yra statistiškai reikšmingai susiję su įvairiais tėvystės streso veiksniais. Kitaip tariant, kuo tėvams labiau pasireiškia įvairūs disociacijos simptomai, tuo didesnę tėvystės stresą jie patiria dėl įvairių tėvystės streso veiksnių. Williams et al. (2022) taip pat nustatė, kad

labiau išreikšta disociacija yra susijusi su didesniu tėvystės stresu. Mokslinėje literatūroje pabrėžiama, kad disociacija gali sutrikdyti emocijų reguliaciją. Šis aspektas yra svarbus, nes tėvų gebėjimas susidoroti su tėvystės reikalavimais bei iššūkiais yra susijęs su emocijų reguliavimu, ypač ankstyvuojų tėvystės laikotarpiu. Pavyzdžiui, tėvai, turintys silpnus emocijų reguliavimo įgūdžius gali sunkiau prisitaikyti prie naujo vaidmens, taip pat jiems gali būti sunku užmegzti ryšį su savo vaiku bei suprasti ir atpažinti vaiko siunčiamus signalus (Yöyen et al., 2024). Pavyzdžiui, Nadhifah Nur Hafshah ir Pratiwi (2023) tyrimo rezultatai parodė, kad kuo geresni yra tėvų emocijų reguliavimo įgūdžiai, tuo mažesnį tėvystės stresą jie patiria. Be to, tėvai, patiriantys disociacinius simptomus gali rodyti mažesnį prieinamumą ir jautrumą savo vaikui, o toks tėvų atsiribojimas gali turėti įvairių neigiamų pasekmių vaikui (Williams et al., 2022).

Analizuojant nepalankių vaikystės patirčių, disociacijos ir tėvystės streso sąsajas tarp vyrų ir moterų, buvo nustatyta, kad tiek moterų, tiek vyrų grupėse nepalankios vaikystės patirtys yra statistiškai reikšmingai susijusios su disociacija. Tačiau vyrų grupėje šis ryšys yra stipresnis nei moterų. Ankstesni tyrimai rodo, kad vyrai ir moterys gali skirtis tiek reakcijomis į stresinius įvykius, tiek jų įveikos strategijomis. Taip pat tyrimai rodo, kad moterys yra labiau linkusios internalizuoti savo sunkumus (pvz., patirti nerimą, depresiją) ir taikyti į emocijas orientuotas streso įveikos strategijas. Priešingai, vyrai yra labiau linkę eksternalizuoti savo sunkumus (pvz., jiems gali pasireikšti agresyvus elgesys, piktnaudžiavimas įvairiomis medžiagomis) ir taikyti vengimo (atsiribojimo) streso įveikos strategijas. Kitaip tariant, vyrai yra labiau linkę nuslėpti savo emocijas, ar pabėgti nuo grėsmės ir su ja susijusių emocijų nei moterys (Nolen-Hoeksema, 2012; Smith, Mouzon ir Elliott, 2018). Kai kurie tyrimai rodo, kad vengimo strategijos yra susijusios su disociaciniais simptomais (Marx ir Sloan, 2005). Pavyzdžiui, Cheng et al. (2022) nustatė, kad vyrams yra labiau išreikšti disociaciniai simptomai nei moterims. Todėl galima kelti prielaidą, kad vyrai yra labiau linkę į disociacinius simptomus. Iš tiesų, šio tyrimo rezultatai praturtina esamų tyrimų lauką, nes trūksta tyrimų, kurie būtų nagrinėję nepalankių vaikystės patirčių ir disociacijos sąsajas tarp vyrų ir moterų. Be to, svarbu akcentuoti, kad šiame tyrime dalyvavo ženkliai daugiau moterų nei vyrų ir tai galėjo turėti poveikį rezultatams. Todėl išryškėjusį nepalankių vaikystės patirčių ir disociacijos skirtumą tarp vyrų ir moterų reikėtų vertinti atsargiai.

Taigi, tiek šio tyrimo (visos imties, moterų ir vyrų), tiek ankstesnių tyrimų rezultatai atskleidė, kad nepalankios vaikystės patirtys, disociacija ir tėvystės stresas yra glaudžiai tarpusavyje susiję. Nepalankios vaikystės patirtys gali būti susijusios su labiau išreikšta disociacija, kuri gali sutrikdyti emocijų reguliaciją ir padidinti tėvystės streso lygį.

4.4. Disociacija kaip medijuojantis veiksnys tarp nepalankių vaikystės patirčių ir tėvystės streso

Šiame tyrime taip pat buvo siekiama įvertinti, ar disociacija veikia kaip mediatorius tarp nepalankių vaikystės patirčių ir tėvystės streso. Rezultatai atskleidė, kad disociacija pilnai medijavo ryšį tarp nepalankių vaikystės patirčių ir tėvystės streso. Tai reiškia, kad didesnis nepalankių vaikystės patirčių patyrimas yra netiesiogiai susijęs su didesniu tėvystės stresu per disociaciją, o tiesioginis ryšys tarp šių kintamųjų tampa statistiškai nereikšmingas, į modelį įtraukus disociaciją. Taigi, išsikelta prielaida pasitvirtino, kad disociacija veikia kaip mediatorius tarp nepalankių vaikystės patirčių ir tėvystės streso. Be to, svarbu paminėti, kad į mediacinį modelį įtraukus kontrolinius kintamuosius (amžių ir lytį) buvo nustatyta, kad nei amžius, nei lytis nėra reikšmingai susiję su disociacija, tačiau disociacija ir amžius yra susijusi su didesniu tėvystės stresu. Taip pat rezultatai parodė, kad nepalankios vaikystės patirtys ir amžius yra susiję su didesniu tėvystės stresu, o lytis ne. Atsižvelgiant į tai, galima teigti, jog didesnis tiriamųjų amžius gali būti svarbus tėvystės streso veiksnys. Iki šiol mokslinėje literatūroje trūksta tyrimų, kurie būtų analizavę disociacijos mediacinį vaidmenį tarp nepalankių vaikystės patirčių ir tėvystės streso. Todėl šio tyrimo rezultatai suteikia naujų įžvalgų ir praplečia ankstesnių tyrimų lauką. Nepaisant to, yra tyrimų, kurie atskleidė, kad disociacija gali veikti kaip mediatorius tarp nepalankių vaikystės patirčių ir įvairių emocinių bei psichologinių sunkumų (pvz., depresijos, psichologinio distreso, emocijų disreguliacijos ir pan.) (D. Kim, D. Kim ir E. K. Kim, 2024; Yöyen et al., 2024; Shim, D. Kim ir E. Kim, 2024). Remiantis šio ir ankstesnių tyrimų rezultatais, galima teigti, kad nepalankios vaikystės patirtys yra susijusios su tėvystės stresu per disociacinius simptomus. Šį rezultatą galima paaiškinti tuo, kad nepalankių vaikystės patirčių patyrimas gali sutrikdyti adaptyvių streso įveikos strategijų formavimąsi ir padidinti disociacinių simptomų pasireiškimą. Todėl suaugęs žmogus, susidūręs su kasdieniais tėvystės iššūkiais, gali nesąmoningai atsiriboti nuo sunkių emocinių išgyvenimų, nes tai yra automatinė organizmo reakcija, padedanti įveikti tėvystės stresą (Shim et al., 2024). Kita vertus, didesnis tėvų disociacinių simptomų išreikštumas gali būti susijęs su didesniu tėvystės stresu (Williams et al., 2022).

Apibendrinant gautus rezultatus galima teigti, kad disociacija visiškai paaiškina ryšį tarp nepalankių vaikystės patirčių ir tėvystės streso. Tai reiškia, kad nepalankios vaikystės patirtys yra susijusios su didesniu tėvystės stresu netiesiogiai, bet per disociacinius simptomus. Šių simptomų pasireiškimas gali reikšmingai apsunkinti tėvų gebėjimą susidoroti su tėvystės iššūkiais. Šie rezultatai išryškina disociacinių simptomų svarbą taikant intervencijas tėvams, patyrusiems nepalankias vaikystės patirtis.

4.5. Tyrimo ribotumai ir privalumai bei ateities tyrimų gairės

Žvelgiant į šio tyrimo rezultatus, vertėtų atkreipti dėmesį ir į kai kuriuos tyrimo ribotumus, kurie galėjo turėti reikšmės gautiems rezultatams. Visų pirma, šie tyrimo rezultatai negali būti apibendrinami visai, tėvų, auginančių vaikus iki 3 m. populiacijai, nes tyrimo imtis buvo nedidelė ($N = 254$). Kitas svarbus aspektas yra tas, kad didžioji dalis tiriamųjų buvo moterys ($n = 218$, 86 proc.) ir tik nedidelė dalis vyrai ($n = 36$, 14 proc.). Taip pat pažymėtina, jog tyrime dalyvavo tik Vilniaus mieste gyvenantys tėvai ir didžiąja dalimi turintys aukštąjį išsilavinimą, susituokę, gyvenantys partnerystėje bei sulaukiantys pagalbos tėvystėje. Taip pat tiriamųjų grupių pasiskirstymas pagal šeimoje augančių vaikų skaičių, šeiminę padėtį, nebuvo visiškai homogeniškas. Be to, svarbu pabrėžti, kad nepalankias vaikystės patirtis patyrę tėvai gali sąmoningai nusišluoti informaciją apie vaikystėje patirtą smurtą (pvz., dėl gėdos jausmo) arba neprisiminti tam tikrų įvykių dėl atminties šališkumo (Baldwin et al., 2019). Taip pat tėvai, subjektyviai vertindami savo patirtį tėvystėje, gali nepripažinti, neigti tam tikrus dalykus, susijusius su tėvystės sunkumais. Priešingai, dėl socialinio pageidaujimumo gali pateikti viską iš daug palankesnės pusės, nei viskas yra iš tiesų (Bornstein et al., 2016). Todėl gauti rezultatai gali neatspindėti tikrojo nepalankių vaikystės patirčių ir tėvystės streso lygio.

Šio tyrimo rezultatai yra svarbūs praktiniu požiūriu, nes padeda geriau suprasti, kaip nepalankios vaikystės patirtys yra susijusios su disociacija ir tėvystės stresu. Taip pat leidžia suprasti, kokie pagalbos būdai reikalingi tėvams ir į ką svarbu atkreipti dėmesį konsultuojant šeimas, auginančias vaikus iki 3 m.

Ateities tyrimuose būtų tikslinga įtraukti daugiau tiriamųjų, įskaitant vyriškos lyties atstovus. Taip pat būtų naudinga įtraukti tėvus iš skirtingų miestų, turinčius žemesnį išsilavinimą, nesusituokusius, vaiką (-us) auginančius vienišus tėvus ir sulaukiančius mažiau socialinės paramos. Atsižvelgiant į tai, būtų galima išsamiau ištirti nepalankių vaikystės patirčių, disociacijos ir tėvystės streso sąsajų skirtumus skirtingose sociodemografinėse grupėse.

4.6. Praktinės rekomendacijos

Šio tyrimo rezultatai atskleidė reikšmingas sąsajas tarp nepalankių vaikystės patirčių, disociacijos ir tėvystės streso. Atsižvelgiant į tai, psichikos sveikatos specialistams rekomenduojama taikyti intervencijas, kurios būtų orientuotos į disociacinių simptomų mažinimą ir adaptyvių streso įveikos strategijų ugdymą. Literatūroje pabrėžiama, kad disociacija gali sutrikdyti emocijų reguliaciją. Todėl tikslinga taikyti intervencijas, kurios padėtų tėvams geriau

atpažinti ir suprasti savo emocijas bei stiprintų refleksijos gebėjimus (pvz., gebėjimą apmąstyti savo emocinius išgyvenimus ir reakcijas į kasdienes tėvystės iššūkius).

Taip pat rekomenduojama skatinti tėvus praktikuoti dėmesingą įsisąmoninimą (angl. *mindfulness*), kuris gali prisidėti prie efektyvesnio emocijų reguliavimo ir tėvystės streso mažinimo. Ankstesni tyrimai rodo, kad dėmesingo įsisąmoninimo praktikos gali reikšmingai sumažinti tėvystės stresą, pagerinti emocijų reguliaciją ir didinti sąmoningumą apie savo vidines būsenas, o tai yra labai svarbu tėvams, patiriantiems disociacinius simptomus (Caetano et al., 2024; Peng et al., 2025; Vancappel et al., 2021).

IŠVADOS

1. Tyrimo dalyviai daugiausiai nurodė, kad vaikystėje patyrė emocinį smurtą, emocinį apleistumą, o mažiausiai fizinį apleistumą ir seksualinį smurtą. Taip pat nurodė, kad jiems labiausiai pasireiškia sąmonės ir atminties spragų disociacijos simptomai, o mažiausiai – klaidingi sensoriniai suvokimai. Be to, tiriamieji nurodė, kad patiria didesnį tėvystės stresą, susijusį su tėvystės stresoriais, o mažesnį – tėvystės pasiekimais.

2. Bendras tiriamųjų tėvystės streso lygis nesiskiria pagal lytį, šeiminių padėčių, šeimoje augančių vaikų skaičių. Tačiau didesnis tėvystės stresas yra susijęs su didesniu tėvų amžiumi.

3. Didesnis nepalankių vaikystės patirčių patyrimas (išskyrus seksualinį smurtą) yra susijęs su labiau išreikšta disociacija. Taip pat didesnis vaikystėje patirto emocinio apleistumo, emocinio smurto patyrimas ir labiau išreikšta disociacija yra susiję su didesniu tėvystės stresu. Tačiau vaikystėje patirtas fizinis smurtas, seksualinis smurtas ir fizinis apleistumas nėra susiję su didesniu tėvystės stresu.

4. Disociacija pilnai medijuoja ryšį tarp nepalankių vaikystės patirčių ir tėvystės streso.

LITERATŪRA

- Ahmad, M., Sechi, C., & Vismara, L. (2024). Advanced Maternal Age: A Scoping Review about the Psychological Impact on Mothers, Infants, and Their Relationship. *Behavioral Sciences*, 14(3). <https://doi.org/10.3390/bs14030147>
- American Psychological Association. (2018). APA Dictionary of Psychology. Prieiga per internetą: <https://dictionary.apa.org/trauma>
- American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (5th ed.). <https://doi.org/10.1176/appi.books.9780890425596>
- Bakhos, G., Villeneuve, É., Bélanger, C., Paradis, A., Brassard, A., Bergeron, S., & Godbout, N. (2024). Cumulative childhood interpersonal trauma and parental stress: The role of partner support. *Journal of Social and Personal Relationships*, 41(9), 2500–2521. <https://doi.org/10.1177/02654075241246794>
- Baldwin, J.R., Reuben, A., Newbury, J.B., & Danese A. (2019). Agreement Between Prospective and Retrospective Measures of Childhood Maltreatment: A Systematic Review and Meta-analysis. *JAMA Psychiatry*. 76(6), 584–593. doi:10.1001/jamapsychiatry.2019.0097
- Barroso, N. E., Mendez, L., Graziano, P. A., & Bagner, D. M. (2018). Parenting Stress through the Lens of Different Clinical Groups: a Systematic Review & Meta-Analysis. In *Journal of Abnormal Child Psychology*, 46(3), 449-461. <https://doi.org/10.1007/s10802-017-0313-6>
- Berry, J. O., & Jones, W. H. (1995). The Parental Stress Scale: Initial psychometric evidence. *Journal of Social and Personal Relationships*, 12(3), 463–472. <https://doi.org/10.1177/0265407595123009>
- Bochaver, A. A., Akhmedjanova, D. R., Bayramyan, R. M., & Fomicheva, E. V. (2023). Initial psychometric properties of the Parental Stress Scale examined using a sample of Russian mothers. *Frontiers in Psychology*, 14. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1202401>
- Bornstein, M.H., Putnick, D.L., Lansford, J.E., Pastorelli, C., Skinner, A.T., Sorbring, E., Tapanya, S., Uribe Tirado, L.M., Zelli, A., Alampay, L.P., Al-Hassan, S.M., Bacchini, D., Bombi, A.S., Chang, L., Deater-Deckard, K., Di Giunta, L., Dodge, K.A., Malone, P.S. and Oburu, P. (2015), Mother and father socially desirable responding in nine countries: Two kinds of agreement and relations to parenting self-reports. *International Journal of Psychology*, 50(3), 174-185. <https://doi.org/10.1002/ijop.12084>
- Bruce, A. S., Ray, W. J., Bruce, J. M., Arnett, P. A., & Carlson, R. A. (2007). The relationship between executive functioning and dissociation. *Journal of Clinical and Experimental Neuropsychology*, 29(6), 626–633. <https://doi.org/10.1080/13803390600878901>
- Burke, C., Ellis, J. D., Peltier, M. R., Roberts, W., Verplaetse, T. L., Phillips, S., Moore, K. E., Marotta, P. L., & McKee, S. A. (2023). Adverse Childhood Experiences and Pathways to Violent Behavior for Women and Men. *Journal of Interpersonal Violence*, 38(3–4), 4034–4060. <https://doi.org/10.1177/08862605221113012>
- Caetano, B., Chorão, A., Alves, S., Canavarro, M. C., & Pires, R. (2024). Mindfulness-Based Interventions for Parents: A Systematic Review of Target Groups, Effects, and Intervention Features. *Mindfulness*, 15(10), 2429–2447. <https://doi.org/10.1007/s12671-024-02451-1>

- Calciu, C. Z., Păduraru, A. E., & Soponaru, C. (2024). The Utilisation of Dissociative Mechanisms-Comparative Study in a Clinical and Non-clinical Population. *BRAIN Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience* 15(4), 120-132. <https://doi.org/10.70594/brain/15.4/9>
- Canin, N., & Bain, K. (2023). The trauma of premature birth for mothers with infants in neonatal high care: The role of dissociation due to traumatic childhood experience. *International Journal of Applied Psychoanalytic Studies*, 20(1), 106–119. <https://doi.org/10.1002/aps.1793>
- Carlson, E. B., Waelde, L. C., Palmieri, P. A., Macia, K. S., Smith, S. R., & McDade-Montez, E. (2018). Development and Validation of the Dissociative Symptoms Scale. *Assessment*, 25(1), 84–98. <https://doi.org/10.1177/1073191116645904>
- Carmel, T., & Widom, C. S. (2020). Development and validation of a retrospective self-report measure of childhood neglect. *Child Abuse and Neglect*, 106. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2020.104555>
- Çekiç, A., & Karageyik, K. (2021). Analyzing Parenting Stress in Terms of Parental Self-Efficacy and Parent-Child Communication. *International Journal of Education, Psychology and Counseling*, 6(40), 14–34. <https://doi.org/10.35631/ijepc.640002>
- Chang, C. H., & Baard, S. K. (2013). *Handbuch Stress und Kultur*. Wiesbaden: Springer. <https://doi.org/10.1007/978-3-531-93449-5>
- Chaplin, A. B., Jones, P. B., & Khandaker, G. M. (2021). Sexual and physical abuse and depressive symptoms in the UK Biobank. *BMC Psychiatry*, 21(1). <https://doi.org/10.1186/s12888-021-032070>
- Cheng, Q., Zhao, G., Chen, J., Deng, Y., Xie, L., & Wang, L. (2022). Gender differences in the prevalence and impact factors of adolescent dissociative symptoms during the coronavirus disease 2019 pandemic. *Scientific Reports*, 12(1), 1–13. <https://doi.org/10.1038/s41598-022-24750-0>
- Chu, A., & DePrince, A. P. (2006). Development of dissociation: Examining the relationship between parenting, maternal trauma and child dissociation. *Trauma and Dissociation*, 7(4), 75–89. https://doi.org/10.1300/J229v07n04_05
- Clayton, S., & Rokach, A. (2023). Adverse childhood experiences and their life-long impact. Amsterdam: Academic Press.
- Coe, J. L., Huffhines, L., Gonzalez, D., Seifer, R., & Parade, S. H. (2021). Cascades of Risk Linking Intimate Partner Violence and Adverse Childhood Experiences to Less Sensitive Caregiving During Infancy. *Child Maltreatment*, 26(4), 409–419. <https://doi.org/10.1177/10775595211000431>
- Copeland, D., & Harbaugh, B. L. (2005). Differences in Parenting Stress between Married and Single First Time Mothers at Six to Eight Weeks After Birth. *Issues in Comprehensive Pediatric Nursing*, 28(3), 139–152. <https://doi.org/10.1080/01460860500227556>
- Collingwood, S., Knox, A., Fowler, H., Harding, S., Irwin, S., & Quinney, S. (2018). The little Book of Adverse Childhood Experiences. Lancaster: Imagination Lancaster.
- Crouch, E., Radcliff, E., Brown, M., & Hung, P. (2019). Exploring the association between parenting stress and a child's exposure to adverse childhood experiences (ACEs). *Children and Youth Services Review*, 102, 186–192. <https://doi.org/10.1016/j.chilyouth.2019.05.019>

- Damodaran, D. K., & Paul, V. K. (2017). Patterning/Clustering of Adverse Childhood Experiences (ACEs): The Indian Scenario. *Psychological Studies*, 62(1), 75–84. <https://doi.org/10.1007/s12646-017-0392-z>
- Daniels, J. K., Timmerman, M. E., Spitzer, C., & Lampe, A. (2024). Differential constellations of dissociative symptoms and their association with childhood trauma—a latent profile analysis. *European Journal of Psychotraumatology*, 15(1), 1–12. <https://doi.org/10.1080/20008066.2024.2348345>
- Deater-Deckard, K. (1998). Parenting Stress and Child Adjustment: Some Old Hypotheses and New Questions. *Clinical Psychology: science and practice* 5(3), 314–332. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2850.1998.tb00152.x>
- Deater-Deckard, K. (2014). *Parenting Stress*. New Haven: Yale University Press.
- de Oliveira Meraldi, E. (2022). Temporal Stability of Dissociative Symptoms in the General Population. *Nervous and Mental Disease*, 210(1), 68–70. <https://doi.org/10.1097/NMD.0000000000001411>
- Dreiziėnė, L., & Jonuėviėienė, J. (2011). *Statistikos praktiniai darbai*. Klaipėda: Klaipėdos valstybinė kolegija.
- Dube, S.R., Anda, R.F., Felitti, V.J., Croft, J.B., Edwards, V.J., & Giles, W.H. (2001). Growing up with parental alcohol abuse: exposure to childhood abuse, neglect, and household dysfunction. *Child Abuse & Neglect*, 25(12). [https://doi.org/10.1016/s0145-2134\(01\)00293-9](https://doi.org/10.1016/s0145-2134(01)00293-9). PMID: 11814159.
- Dunalska, A., Jakubczyk, A., Szulc, A., & Szejko, N. (2026). Dissociative symptoms in depressive and anxiety disorders: prevalence and clinical correlates in a real-world outpatient sample. *Journal of Psychiatric Research*, 195, 85–91. <https://doi.org/10.1016/j.jpsychires.2026.01.032>
- Fang, Y., Luo, J., Boele, M., Windhorst, D., van Grieken, A., & Raat, H. (2024). Parent, child, and situational factors associated with parenting stress: a systematic review. *European Child and Adolescent Psychiatry* 33(6), 1687–1705. <https://doi.org/10.1007/s00787-022-02027-1>
- Fernandes, A. P. C., Araujo, C. M. de, Oerlemans, A. M., Fanton, M. R., Sanches, C., Silva, I. da, Milani, A. C. C., Posner, J., Jackowski, A. P., & Mello, C. B. de. (2025). Associations between maternal adverse childhood experiences and mind-mindedness: An analysis of mother-infant interaction. *Infant Behavior and Development*, 79, 102048. <https://doi.org/10.1016/j.infbeh.2025.102048>
- Friedmann, A., Wenzel, A. S., Richter, K., Nehring, I., & Mall, V. (2025). Feeling the Same Strain? A Cross-Sectional Comparison Study of Fathers' Versus Mothers' Parenting Stress During the COVID-19 Pandemic. *Children*, 12(8), 1–18. <https://doi.org/10.3390/children12081055>
- Fuchs, A., Möhler, E., Resch, F., & Kaess, M. (2015). Impact of a maternal history of childhood abuse on the development of mother-infant interaction during the first year of life. *Child Abuse and Neglect*, 48, 179–189. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2015.05.023>
- Fuller, P. (2023). *Disconnecting to Survive Understanding and Recovering from Trauma-Based Dissociation*. Cham: Springer Nature Switzerland.
- Fung, H. W., Geng, F., Yuan, D., Zhan, N., & Lee, V. W. P. (2023). Childhood experiences and dissociation among high school students in China: Theoretical reexamination and clinical implications. *International Journal of Social Psychiatry*, 69(8), 1949–1957. <https://doi.org/10.1177/00207640231181528>

- Fung, H. W., Ross, C. A., Yu, C. K. C., & Lau, E. K. L. (2019). Adverse childhood experiences and dissociation among Hong Kong mental health service users. *Journal of Trauma and Dissociation*, 20(4), 457–470. <https://doi.org/10.1080/15299732.2019.1597808>
- Ganser, H. G., Münzer, A., Plener, P. L., Witt, A., & Goldbeck, L. (2016). Kinder und Jugendliche mit Misshandlungserfahrungen: bekommen sie die Versorgung, die sie brauchen? *Bundesgesundheitsblatt - Gesundheitsforschung - Gesundheitsschutz*, 59(6), 803–810. <https://doi.org/10.1007/s00103-016-2351-6>
- Gervinskaitė-Paulaitienė, L., & Barkauskienė, R. (2018). Vaikystės patirčių klausimynas-Suaugusiųjų versija (VPK-S), adaptuota iš Adverse Childhood Experiences Questionnaire (Dube et al., 2001). Nepublikuota. Vilnius: Vilniaus universitetas.
- Grande, L. A., Olsavsky, A. K., Erhart, A., Dufford, A. J., Tribble, R., Phan, K. L., & Kim, P. (2021). Postpartum Stress and Neural Regulation of Emotion among First-Time Mothers. *Cognitive, Affective and Behavioral Neuroscience*, 21(5), 1066–1082. <https://doi.org/10.3758/s13415-021-00914-9>
- Grajewski, P., & Dragan, M. (2020). Adverse childhood experiences, dissociation, and anxious attachment style as risk factors of gaming disorder. *Addictive Behaviors Reports*, 11. <https://doi.org/10.1016/j.abrep.2020.100269>
- Harris, M., MacMillan, H., Andrews, K., Atkinson, L., Kimber, M., England-Mason, G., & Gonzalez, A. (2021). Maternal adverse childhood experiences, executive function & emotional availability in mother-child dyads. *Child Abuse and Neglect*, 111. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2020.104830>
- Hayes, A. F. (2022). *Introduction to Mediation, Moderation, and Conditional Process Analysis: A Regression-Based Approach*. New York: The Guilford Press.
- Herbell, K., & Bloom, T. (2020). A Qualitative Metasynthesis of Mothers' Adverse Childhood Experiences and Parenting Practices. *Journal of Pediatric Health Care*, 34(5), 409–417. <https://doi.org/10.1016/j.pedhc.2020.03.003>
- Hillis, S., Mercy, J., Amobi, A., & Kress, H. (2016). Global Prevalence of Past-year Violence Against Children: A Systematic Review and Minimum Estimates. *Pediatrics*, 137(3).
- Hirano, H., & Ishii, K. (2024). Childhood adversity and health: The mediating roles of emotional expression and general trust. *Frontiers in Psychology*, 15. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2024.1493421>
- Hong, X., & Liu, Q. (2021). Parenting stress, social support and parenting self-efficacy in Chinese families : does the number of children matter? *Early Child Development and Care*, 191(14), 2269–2280. <https://doi.org/10.1080/03004430.2019.1702036>
- Yöyen, E., Bal, F., Barış, T. G., Arslan, M. S., & Çokluk, G. F. (2024). Mediator Role of Dissociative Experiences in the Effect of Childhood Traumas on Emotion Regulation Difficulty and Parental Child-Containing Function. *Children*, 11(6). <https://doi.org/10.3390/children11060618>
- Jadva, V., Lysons, J., Imrie, S., & Golombok, S. (2022). An exploration of parental age in relation to parents' psychological health, child adjustment and experiences of being an older parent in families formed through egg donation. *Reproductive BioMedicine Online*, 45(2), 401–409. <https://doi.org/10.1016/j.rbmo.2022.03.029>

- Javadifar, N., Majlesi, F., Nikbakht, A., Nedjat, S., & Montazeri, A. (2016). Journey to Motherhood in the First Year After Child Birth. In *Journal of Family and Reproductive Health* 34 *Journal of Family and Reproductive Health*, 10 (3).
- Kelly, D. C. (2024). *Understanding Child Abuse and Neglect. Research and Implications*. London: IntechOpen.
- Kim, D., Kim, D., & Kim, E. K. (2024). Dissociation mediates association between childhood trauma and distress from trauma research participation: analysis of pooled clinical data. *Psychosis*, 16(2), 118–130. <https://doi.org/10.1080/17522439.2023.2176536>
- Kotsis, K., Boukouvala, M., Serdari, A., Koullourou, I., Siafaka, V., & Hyphantis, T. (2023). Parental Stress Scale: Psychometric Properties in Parents of Preschool Children with Developmental Language Disorder. *Healthcare (Switzerland)*, 11(9), 1–11. <https://doi.org/10.3390/healthcare11091332>
- Kristjánsdóttir, N. H. (2020). *Parental stress in parents of young children: effect from social support, social media usage and gender difference* (Bachelor's thesis). Reykjavík: Reykjavík University. Paimta iš <http://hdl.handle.net/1946/35835>
- Krüger, N., & Rüther, J. N. (2022). Parenting Stress in Fathers: Do We Need Father Specific Reference Samples? And Do They Differ in Regard of Taking Parental Leave? *Children*, 9(9). <https://doi.org/10.3390/children9091363>
- Kumari, V. (2019). Child abuse: different dimensions. Unpublished undergraduate project report. Patna: Chanakya National Law University.
- Kumari, V. (2020). Emotional abuse and neglect: Time to focus on prevention and mental health consequences. In *British Journal of Psychiatry*, 217(5), 597–599. <https://doi.org/10.1192/bjp.2020.154>
- Lacey, R. E., Howe, L. D., Kelly-Irving, M., Bartley, M., & Kelly, Y. (2022). The Clustering of Adverse Childhood Experiences in the Avon Longitudinal Study of Parents and Children: Are Gender and Poverty Important? *Journal of Interpersonal Violence*, 37(5–6), 2218–2241. <https://doi.org/10.1177/0886260520935096>
- Lange, B. C. L., Callinan, L. S., & Smith, M. V. (2019). Adverse Childhood Experiences and Their Relation to Parenting Stress and Parenting Practices. *Community Mental Health Journal*, 55(4), 651–662. <https://doi.org/10.1007/s10597-018-0331-z>
- MacMillan, K. K., Lewis, A. J., Watson, S. J., Jansen, B., & Galbally, M. (2020). Maternal trauma and emotional availability in early mother-infant interaction: findings from the Mercy Pregnancy and Emotional Well-being Study (MPEWS) cohort. *Attachment and Human Development*, 1–23. <https://doi.org/10.1080/14616734.2020.1790116>
- Madigan, S., Cyr, C., Eirich, R., Pasco Fearon, R. M., Ly, A., Rash, C., Poole, J. C., & Alink, L. R. A. (2019). Testing the cycle of maltreatment hypothesis: Meta-analytic evidence of the intergenerational transmission of child maltreatment. *Development and Psychopathology*, 31(1), 23–51. <https://doi.org/10.1017/S0954579418001700>
- Madsen, E. B., Smith-Nielsen, J., Egmo, I., Lange, T., & Væver, M. S. (2022). The impact of childhood adversity on parenting stress is mediated by adult attachment and depressive symptoms. *Scandinavian Journal of Psychology*, 63(1), 47–54. <https://doi.org/10.1111/sjop.12788>

- Marx, B.P., & Sloan, D.M. (2005). Peritraumatic dissociation and experiential avoidance as predictors of posttraumatic stress symptomatology. *Behaviour Research and Therapy*, 43(5), <https://doi.org/10.1016/j.brat.2004.04.004>
- Matuszczak-Świgoń, J., & Bakiera, L. (2023). Psychometric properties of the polish version of the parental stress scale. *Annals of Psychology*, 26(1), 23–46. <https://doi.org/10.18290/rpsych2023.0002>
- McQuillan, M. E., Bates, J. E., Staples, A. D., & Deater-Deckard, K. (2019). Maternal stress, sleep, and parenting. *Journal of Family Psychology*, 33(3), 349–359. <https://doi.org/10.1037/fam0000516>
- Merrick, M. T., Ford, D. C., Ports, K. A., Guinn, A. S., Chen, ; Jieru, Klevens, J., Metzler, M., Jones, C. M., Simon, T. R., Daniel, V. M., Ottley, P., & Mercy, J. A. (2019). Vital Signs: Estimated Proportion of Adult Health Problems Attributable to Adverse Childhood Experiences and Implications for Prevention — 25 States, 2015–2017. *MMWR*, 68(44), 999–1005. <https://doi.org/10.15585/mmwr.mm6844e1>
- Moe, V., von Soest, T., Fredriksen, E., Olafsen, K. S., & Smith, L. (2018). The multiple determinants of maternal parenting stress 12 months after birth: The contribution of antenatal attachment style, adverse childhood experiences, and infant temperament. *Frontiers in Psychology*, 9. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.01987>
- Monnat, S. M., & Chandler, R. F. (2015). Long-term physical health consequences of adverse childhood experiences. *The Sociological Quarterly*, 56(4), 723–752. <https://doi.org/10.1111/tsq>
- Montoro-Pérez, N., Escribano, S., Richart-Martínez, M., Mármol-López, M. I., & Montejano-Lozoya, R. (2023). The Parental Stress Scale: Psychometric Properties in Pediatric Hospital Emergency Setting. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 20(6). <https://doi.org/10.3390/ijerph20064771>
- Nadhifah Nur Hafshah, & Ari Pratiwi. (2024). A Challenge in Parenting: The Relation Between Parenting Stress and Regulation Emotion in Parent with Preschool Children. *Proceeding of The International Conference of Inovation, Science, Technology, Education, Children, and Health*, 3(1), 170–180. <https://doi.org/10.62951/icistech.v3i1.59>
- Nithya, K.P, F., & Thomas, S. (2021). Parental stress among parents across their parenting role. *The International Journal of Indian Psychology*, 9(1), 611–615. <https://doi.org/10.25215/0901.061>
- Nolen-Hoeksema, S. (2012). Emotion regulation and psychopathology: the role of gender. *Annual Review of Clinical Psychology*, 8, 161–87. <https://doi.org/10.1146/annurev-clinpsy-032511-143109>
- Olhaberry, M. P., León, M. J., Coó, S., Barrientos, M., & Pérez, J. C. (2022). An explanatory model of parental sensitivity in the mother–father–infant triad. *Infant Mental Health Journal*, 43(5), 714–729. <https://doi.org/10.1002/imhj.22007>
- Oyarzún-Farías, M. de los A., Cova, F., & Bustos Navarrete, C. (2021). Parental Stress and Satisfaction in Parents with Pre-school and School Age Children. *Frontiers in Psychology*, 12. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.683117>
- O’Sullivan, K., Rock, N., Burke, L., Boyle, N., Joksimovic, N., Foley, H., & Clark, S. (2022). Gender Differences in the Psychosocial Functioning of Parents During the COVID-19 Pandemic. *Frontiers in Psychology*, 13. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.846238>

- Özdemir, O., Güzel Özdemir, P., Boysan, M., & Yilmaz, E. (2015). The Relationships between Dissociation, Attention and Memory Dysfunction. *Noro Psikiyatr Arsivi* 52(1), 36-41. <https://doi.org/10.5152/npa.2015.7390>
- Pacevičius, J., & Vitkovski, M. (2007). Empirinis darbe patiriamų stresų įvertinimas. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 2(9), 197–205.
- Panggabean, H., Hanifah, H., & Marta, R. F. (2023). Exploring Parenting Stress in Young Adulthood with Adverse Childhood Experience (ACE). *Jurnal Psikologi*, 50(1), 65. <https://doi.org/10.22146/jpsi.77946>
- Peng, Q., Dong, Y., Jin, J., Ao, H., Zhang, C., & Ma, Y. (2025). The effectiveness of mindfulness-based interventions for children with autism and their parents: a systematic review and meta-analysis. *Frontiers in Psychology*, 16, 1–11. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2025.1526001>
- Petrikova, M., Kascakova, N., Furstova, J., Hasto, J., & Tavel, P. (2021). Validation and adaptation of the slovak version of the childhood trauma questionnaire (Ctq). *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(5), 1–12. <https://doi.org/10.3390/ijerph18052440>
- Potthoff, S., Garnefski, N., Miklósi, M., Ubbiali, A., Domínguez-Sánchez, F. J., Martins, E. C., Witthöft, M., & Kraaij, V. (2016). Cognitive emotion regulation and psychopathology across cultures: A comparison between six European countries. *Personality and Individual Differences*, 98, 218–224. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2016.04.022>
- Pukėnas, K. (2009). *Kokybinių duomenų analizė SPSS programa*. Kaunas: Lietuvos kūno kultūros akademija.
- Qian, G., Mei, J., Tian, L., & Dou, G. (2021). Assessing Mothers' Parenting Stress: Differences Between One- and Two-Child Families in China. *Frontiers in Psychology*, 11, 1–6. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.609715>
- Rafiq, S., Campodonico, C., & Varese, F. (2018). The relationship between childhood adversities and dissociation in severe mental illness: a meta-analytic review. In *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 138(6), 509–525. <https://doi.org/10.1111/acps.12969>
- Raklevičiūtė, G. (2023). *Trauminių įvykių, kompleksinio potrauminio streso sutrikimo ir disociacinių simptomų sąsajos* (Magistro darbas). Vilnius: Vilniaus universitetas. Paimta iš <https://epublications.vu.lt/object/elaba:192825183/index.html>
- Riva Crugnola, C., Ierardi, E., Bottini, M., Verganti, C., & Albizzati, A. (2019). Childhood experiences of maltreatment, reflective functioning and attachment in adolescent and young adult mothers: Effects on mother-infant interaction and emotion regulation. *Child Abuse and Neglect*, 93, 277–290. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2019.03.024>
- Rusu, P. P., Candel, O. S., Bogdan, I., Ilciuc, C., Ursu, A., & Podina, I. R. (2025). Parental Stress and Well-Being: A Meta-analysis. *Clinical Child and Family Psychology Review*. <https://doi.org/10.1007/s10567-025-00515-9>
- Scheibner, M., Scheibner, C., Hornemann, F., Arélin, M., Hennig, Y. D., Kiep, H., Wurst, U., Merckenschlager, A., & Gburek-Augustat, J. (2024). The Impact of Demographic Characteristics on Parenting Stress among Parents of Children with Disabilities: A Cross-Sectional Study. *Children*, 11(2). <https://doi.org/10.3390/children11020239>

- Segre, G., Clavenna, A., Roberti, E., Campi, R., & Bonati, M. (2024). Within-couple comparison of maternal and paternal distress in an Italian birth cohort. *BMC Psychology*, 12(1), 4–9. <https://doi.org/10.1186/s40359-024-02137-2>
- Shim, S. Y., Kim, D., & Kim, E. K. (2024). Dissociation as a mediator of interpersonal trauma and depression: adulthood versus childhood interpersonal traumas3. *BMC Psychiatry*, 24(1). <https://doi.org/10.1186/s12888-024-06095-2>
- Shin, S. H., McDonald, S. E., & Conley, D. (2018). Patterns of adverse childhood experiences and substance use among young adults: A latent class analysis. *Addictive Behaviors*, 78, 187–192. <https://doi.org/10.1016/j.addbeh.2017.11.020>
- Schuetz Haemmerli, N., Lemola, S., Holditch-Davis, D., & Cignacco, E. (2020). Comparative Evaluation of Parental Stress Experiences up to 2 to 3 Years after Preterm and Term Birth. *Advances in Neonatal Care*, 20(4), 301–313. <https://doi.org/10.1097/ANC.0000000000000714>
- Sonu, S., Post, S., & Feinglass, J. (2019). Adverse childhood experiences and the onset of chronic disease in young adulthood. *Preventive Medicine*, 123, 163–170. <https://doi.org/10.1016/j.ypmed.2019.03.032>
- Suvarna, V., Farrell, L., Adams, D., Emerson, L. M., & Paynter, J. (2024). Differing relationships between parenting stress, parenting practices and externalising behaviours in autistic children. *Autism*. <https://doi.org/10.1177/13623613241287569>
- Swedo, E. A., Pampati, S., Anderson, K. N., Thorne, E., McKinnon, I. I., Brener, N. D., Stinson, J., Mpofu, J. J., & Niolon, P. H. (2024). Adverse Childhood Experiences and Health Conditions and Risk Behaviors Among High School Students - Youth Risk Behavior Survey, United States, 2023. *MMWR Supplements*, 73(4), 39–50. <https://doi.org/10.15585/mmwr.su7304a5>
- Šulmaitė, G. (2020). *Tėvų, auginančių vaikus, turinčius autizmo spektro sutrikimą, psichosocialiniai iššūkiai* (Magistro darbas). Šiauliai: Šiaulių universitetas. Paimta iš <https://epublications.vu.lt/object/elaba:62116360/>
- Trumello, C., Ballarotto, G., Ricciardi, P., Paciello, M., Marino, V., Morelli, M., Tambelli, R., & Babore, A. (2023). Mothers and fathers of pre-school children: a study on parenting stress and child's emotional-behavioral difficulties. *Current Psychology*, 42(29), 25367–25378. <https://doi.org/10.1007/s12144-022-03599-6>
- United Nations Children's Fund. (2017). A Familiar Face: Violence in the lives of children and adolescents. Prieiga per internetą: <https://data.unicef.org/resources/a-familiar-face/>
- Vancappel, A., Hingray, C., Reveillere, C., & El-Hage, W. (2024). Disentangling the Link Between Mindfulness and Dissociation in PTSD: The Mediating Role of Attention and Emotional Acceptance. *Journal of Trauma & Dissociation*, 25(1), 30–44. <https://doi.org/10.1080/15299732.2023.2231907>
- Van der Hart, O., Nijenhuis, E. R. S., & Steele, K. (2006). *Structural Dissociation and the Treatment of Chronic Traumatization*. New York: W. W. Norton & Company.
- Van Wyk, J. A. (2023). ACEs and Angst: Adverse Childhood Experiences, General Strain Theory, and Adolescent Male Suicidal and Violent Behaviors. *SAGE Open*, 13(2), 1–19. <https://doi.org/10.1177/21582440231176710>

- Vonderlin, R., Kleindienst, N., Alpers, G. W., Bohus, M., Lyssenko, L., & Schmahl, C. (2018). Dissociation in victims of childhood abuse or neglect: A meta-Analytic review. *Psychological Medicine*, 48(15), 2467–2476. <https://doi.org/10.1017/S0033291718000740>
- Wang, Y., Gu, J., Gao, Y., Lu, Y., Zhang, F., & Xu, X. (2023). Postpartum stress in the first 6 months after delivery: A longitudinal study in Nantong, China. *BMJ Open*, 13(10). <https://doi.org/10.1136/bmjopen-2023-073796>
- Wagner-Skacel, J., Riedl, D., Kampling, H., & Lampe, A. (2022). Mentalization and dissociation after adverse childhood experiences. *Scientific Reports*, 12(1), 1–7. <https://doi.org/10.1038/s41598-022-10787-8>
- Wang, J. H., Merrin, G. J., Wang, X., Liu, Q., & Kiefer, S. M. (2025). Co-occurring Early Adolescent ACEs and Associations With Later Peer Relationships. *Journal of Youth and Adolescence*, 54(7), 1827–1844. <https://doi.org/10.1007/s10964-025-02157-0>
- Wattanatchariya, K., Narkpongphun, A., & Kawilapat, S. (2024). The relationship between parental adverse childhood experiences and parenting behaviors. *Acta Psychologica*, 243. <https://doi.org/10.1016/j.actpsy.2024.104166>
- Williams, K., Moehler, E., Kaess, M., Resch, F., & Fuchs, A. (2022). Dissociation Links Maternal History Of Childhood Abuse To Impaired parenting. *Journal of Trauma and Dissociation*, 23(1), 37–51. <https://doi.org/10.1080/15299732.2021.1934938>
- World Health Organization. (2024). Child maltreatment. Prieiga per internetą: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/child-maltreatment>
- Zanarini, M.C., Frankenburg, F.R., Jager-Hyman, S., Reich, D.B. and Fitzmaurice, G. (2008), The course of dissociation for patients with borderline personality disorder and axis II comparison subjects: a 10-year follow-up study. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 118, 291–296. <https://doi.org/10.1111/j.1600-0447.2008.01247.x>
- Zhang, S., Lin, X., Liu, J., Pan, Y., Zeng, X., Chen, F., & Wu, J. (2020). Prevalence of childhood trauma measured by the short form of the Childhood Trauma Questionnaire in people with substance use disorder: A meta-analysis. *Psychiatry Research*, 294. <https://doi.org/10.1016/j.psychres.2020.113524>
- Zych, B., Błaż, W., Kanadys, K., Dmoch-Gajzlerska, E., & Nagórska, M. (2025). Differences in parental stress in mothers and fathers of preterm infants: A prospective study in Poland. *European Journal of Midwifery*, 9, 1–9. <https://doi.org/10.18332/EJM/200552>

PRIEDAI

1 priedas. *Dirbtinio intelekto (DI) naudojimo deklaracija*

Studento/ės vardas ir pavardė: Karolina Meier

Baigiamojo darbo tema: Nepalankių vaikystės patirčių, disociacijos ir tėvystės streso sąsajos

Vadovaudamasis/i „*Dirbtinio intelekto naudojimo Vilniaus universitete gairėmis*“, patvirtinu, kad rengdamas/a šį baigiamąjį darbą:

1. **Prisiimu atsakomybę** už viso darbe pateikto turinio kūrimą ir jo originalumą. Patvirtinu, kad generatyvinio DI įrankiai buvo naudojami tik kaip pagalbinė priemonė, o ne kaip darbo bendraautoris ar autorius.
2. **Atlikau turinio patikrą (validaciją).** Visa DI pateikta informacija buvo patikrinta pirminiuose šaltiniuose.
3. **Užtikrinau duomenų saugą.** Į DI sistemas nekėliau konfidencialių tyrimo duomenų, asmens duomenų ar nepublikuotos medžiagos.

Darbe dirbtinis intelektas panaudotas:

Naudojimo sritis	Panaudotas / nenaudotas	Panaudoti DI įrankiai (pvz., ChatGPT 5.3)	Kita svarbi informacija
Literatūros paieškai	☒ Panaudota ☐ Nenaudota	ChatGPT 5.3	☒ Patvirtinu, kad susipažinau su pirminiais į darbą įtrauktais literatūros šaltiniais
Tyrimo stimulinės medžiagos kūrimui	☐ Panaudota ☒ Nenaudota		
Santraukos vertimui į anglų kalbą	☒ Panaudota ☐ Nenaudota	Google Translate	

Gramatinių klaidų paieškai	☒ Panaudota ☐ Nenaudota	ChatGPT 5.3	
Tekstų vertimui iš anglų į lietuvių kalbą.	☒ Panaudota ☐ Nenaudota	Google Translate	
Kita... <i>[įrašykite]</i>	☐ Panaudota ☐ Nenaudota		
Kita... <i>[įrašykite]</i>	☐ Panaudota ☐ Nenaudota		

Data: 2026-05-13

2 priedas. Lina Gervinskaitės-Paulaitienės leidimas naudoti „VPK-S“ klausimyną

Lina Gervinskaitė-Paulaitienė

Antworten Allen antworten Weiterleiten Mo, 09.12.2024 16:30

An: Karolina Meier; Rasa Barkauskienė

☺ ☹ 🔄 📄 🗑️ ⋮

🇱🇹 Diese Nachricht befindet sich in Litauisch Übersetzen nach Deutsch Nie aus Litauisch übersetzen

 VKPs_Info_skaiciavimui.docx
22 KB

 VPK_suaugusiems.docx
22 KB

 VPK-S_info.docx
16 KB

3 Anlagen (61 KB) ☁ Alle auf OneDrive – Vilnius University speichern. ⬇ Alle herunterladen

Sveiki, Karolina,

Galite naudoti VPK-S savo magistriniame darbe. Prisegu patį klausimyną ir informaciją apie jį. Su jūsų vadove doc. Asta Adler šį klausimyną esame taikę skirtinguose tyrimuose, tad jai jis pažįstamas. Vis tik, jei kiltų klausimų dėl VPK - drąsiai kreipkitės.

Linkėjimai,

Dr. Lina Gervinskaitė-Paulaitienė
Docentė
Psichologijos institutas

**Hinc itur
ad astra**

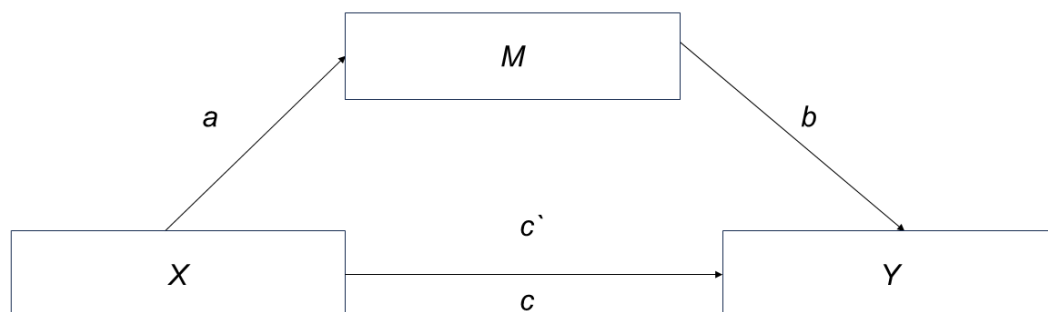
Filosofijos fakultetas
Vilniaus universitetas

⋮

3 priedas. *Nepalankių vaikystės patirčių, disociacijos ir tėvystės streso duomenų normalumo tikrinimas (N = 254)*

Kintamieji	Shapiro-Wilk testas	Asimetrijos koeficientas	Eksceso koeficientas
Nepalankios vaikystės patirtys bendra	<0,001	1,788	3,500
Emocinis smurtas	<0,001	1,345	1,171
Fizinis smurtas	<0,001	2,082	4,394
Seksualinis smurtas	<0,001	4,604	21,917
Emocinis apleistumas	<0,001	1,430	1,353
Fizinis apleistumas	<0,001	3,943	20,582
 Disociacija bendra	<0,001	3,004	13,260
Depersonalizacija/derealizacija	<0,001	3,096	11,439
Sąmonės ir atminties spragos	<0,001	2,363	9,414
Klaidingi sensoriniai suvokimai	<0,001	5,289	42,360
Pakartotiniai kognityviniai ir elgesio patyrimai	<0,001	2,340	7,628
 Tėvystės stresas bendra	<0,001	0,536	0,215
Tėvystės pasiekimai	<0,001	1,695	3,355
Tėvystės stresoriai	0,008	0,271	0,282
Kontrolės stoka	<0,001	0,875	0,034
Pasitenkinimas tėvyste	<0,001	1,126	0,872

4 priedas. Paprastojo mediacijos modelio schema

1 pav. Paprastasis mediacijos modelis (Hayes, 2022)

Pastaba. X – nepriklausomas kintamasis; M – mediatorius; Y – priklausomas kintamasis; a – regresijos koeficientas; b – regresijos koeficientas; c – visas poveikis (angl. *total effect*); c' – tiesioginis poveikis (angl. *direct effect*); $a \times b$ netiesioginis poveikis (angl. *indirect effect*).

5 priedas. *Pasitenkinimo tėvystėje poriniai palyginimai (post hoc) pagal šeimoje augančių vaikų skaičių*

Grupė	<i>n</i>	Vid. rangai	<i>U</i>	<i>Z</i>	<i>p</i>
1 vaikas	122	72,48	1339,50	-1,60	0,109
3 ir daugiau vaikų	27	86,39			
1 vaikas	122	103,50	5123,50	-2,72	0,007
2 vaikai	105	126,20			
3 ir daugiau vaikų	27	66,19	1409,00	-0,050	0,960
2 vaikai	105	66,58			

Pastaba. Mann-Whitney poriniai palyginimai po Kruskal-Wallis testo; Statistiškai reikšmingas skirtumas pažymėtas paryškintu šriftu.